

Denkbasis voor een 7-dimensionaal gevoelsmodel

Een psychologische topologie van het menselijke innerlijke leven

Theoretische uitwerking door Jacobus van Merksteijn, mei 2026

Inhoudsopgave

DEEL I: HET OERGEVOEL EN HET PSYCHOLOGISCHE PROBLEEM

- I.1 Het oergevoel — een conceptuele afbakening
- I.2 Waarom kinderen en dieren het hebben
- I.3 Hoe het wordt uitgebannen
- I.4 Wat de mens en de samenleving verliest
- I.5 Waarom een nieuw model nodig is

DEEL II: HET MODEL — HET 7-DIMENSIONALE GEVOELSDIAGRAM

- II.1 De grondvorm: een ovaal in driedimensionale ruimte
- II.2 De G-as: liefde, haat en de verticale ordening
- II.3 De W-as: reëel en irreëel
- II.4 De N-as: de individuele dimensie
- II.5 De rechterboog — gevoelens aan de reële kant
- II.6 De linkerboog — gevoelens aan de irreële kant
- II.7 De horizontale tegenpolen
- II.8 De diagonale loos-functies door het centrum
- II.9 Het onderscheid tussen tegenpolen en loos-functies
- II.10 De kantelbare G-as: hemels versus aards perspectief

DEEL III: DE DRIE HERSENLAGEN EN HET LEERPROCES

- III.1 Het driedubbele brein
- III.2 De dag- en nachtstroom
- III.3 De REM-slaap als neurale leertechniek
- III.4 Drie soorten loos-vormen
- III.5 De N-as als biografische route
- III.6 De parallel met hoe kunstmatige intelligentie leert
- III.7 Implicaties voor onderwijs
- III.8 Implicaties voor therapie en zelfontwikkeling
- III.9 Implicaties voor de samenleving

AFSLUITING: OPEN VRAGEN EN VERVOLG

DEEL I: HET OERGEVOEL EN HET PSYCHOLOGISCHE PROBLEEM

I.1 Het oergevoel — een conceptuele afbakening

Er bestaat een vermogen tot directe kennis dat mensen bezitten maar zelden vertrouwen. Het is geen intuïtie in de populaire zin van het woord — niet de vage gissing, niet het onderbuikgevoel dat als excuus fungeert voor het niet-nadenken. Het gaat om iets scherpers en ouders: de directe verbinding tussen waarneming en inzicht, zonder de tussenkomst van talige verwerking. Een kind van vier jaar dat in de ogen van een vreemde kijkt weet binnen enkele seconden of het goed zit. Het kan dat niet uitleggen. Het heeft er geen woorden voor en het heeft die woorden ook niet nodig. Het weet het direct, op een manier die even precies en betrouwbaar is als de meest zorgvuldige redenering — soms preciezer, omdat de redenering altijd vertraagt en filtert waar het directe gewaarworden onmiddellijk en onbewerkt is.

Dit vermogen krijgt in het kader van dit model de naam oergevoel. De term is bewust niet-technisch gekozen. Het gaat niet om een specifieke emotie, niet om een persoonlijkheidskenmerk, en niet om een romantisch-irrationeel alternatief voor het denken. Het oergevoel is een functionele capaciteit van het menselijke bewustzijn — het instrument waarmee een organisme de werkelijkheid direct leest, vóórdat de categoriserende laag van de taal erover heen gaat.

Neurobiologisch gezien heeft het oergevoel zijn zetel in de oudste structuren van het brein: de basale ganglia, de amygdala, de structuren die gedeeld worden met reptielen en vroege zoogdieren. Lang voordat de neocortex zich in de evolutionaire tijdschaal had ontwikkeld als de grote taalverwerkende machine, verwerkten deze structuren al informatie over de buitenwereld. Ze deden dat niet via proposities of syllogismen maar via patroonherkenning, via directe functionele reacties op de situatie. In de klassieke terminologie van de neurowetenschapper Paul MacLean — die het begrip van het driedelige brein voor het eerst systematisch beschreef — gaat het hier om het paleomammalian complex en nog dieper om het reptielenbrein: structuren die het fundament vormen van al het hogere cognitieve en emotionele leven, zonder dat ze zelf direct toegankelijk zijn voor talige reflectie.

Het oergevoel is dus niet het tegengestelde van het denken. Het is zijn voorganger en zijn fundament. Een gevoelsgebaarwording die het oergevoel oplevert, is in principe even informatief als een talige bewering — en in veel situaties informatiever, omdat ze de filtering en vertragingstap van de talige codering overslaat. De reden dat wij dit moeilijk kunnen accepteren in onze samenleving, heeft alles te maken met hoe wij kennis definiëren en hoe wij leren.

Wat het oergevoel onderscheidt van gevoelens in de meer gebruikelijke zin van het woord, is zijn prelinguaal karakter. Gevoelens zoals wij ze gewoonlijk bespreken — jaloezie, trots, angst, liefde — zijn al gevoelens die door de cortex zijn benoemd. Ze hebben al een etiket gekregen. Dat etiket is nuttig maar het is ook een reductie: het plaatst het gevoel in een categorie die altijd te breed is voor de specifieke ervaring. Het oergevoel is de ervaring vóórdat ze gereduceerd

wordt tot een categorie. Het is de ruwe waarneming van de werkelijkheid, de onbewerkte informatiestroom die later — als we geluk hebben — door de cortex wordt oppervlakkig beschreven maar nooit volledig vangen.

In het model dat hier wordt uitgewerkt, vormt het oergevoel de derde en diepste laag van het menselijke psychologische systeem. Boven het oergevoel bevindt zich het limbisch systeem, dat gevoelens als kleur en intensiteit verwerkt. Boven het limbisch systeem bevindt zich de cortex, die gevoelens benoemt. Het oergevoel is de bron waaruit alle hogere lagen worden gevoed. Wanneer het oergevoel intact is en functioneert, is de hele gelaagde structuur erboven levend en responsief. Wanneer het oergevoel beschadigd of onderdrukt raakt, mist alles erboven zijn fundament — hoe goed de cortex ook functioneert.

I.2 Waarom kinderen en dieren het hebben

Er is een reden dat kinderen en dieren het oergevoel nog relatief intact bezitten, terwijl volwassen mensen in onze cultuur het grotendeels zijn kwijtgeraakt: kinderen en dieren leven nog in de directe belevingslaag. Ze hebben hun plek in de wereld nog niet volledig ondergeschikt gemaakt aan de eisen van de talige, sociale en institutionele orde.

Een zuigeling die zijn moeder voor het eerst ziet na een scheiding, herkent haar niet aan haar naam of aan een cognitieve categorie maar aan haar geur, haar aanwezigheidspatroon, de specifieke dynamiek van haar beweging. Die herkenning vindt plaats in het oerbrein — snel, direct, zonder woorden. Als de moeder terug is, weet het kind het. Het voelt het. Er is geen redenering nodig. Dit is niet primitief — het is fundamenteel. Het is precies de capaciteit die alle andere kennis draaglijk en levend maakt.

Evolutionair gezien heeft het oergevoel een overlevingsfunctie. De sociale zoogdieren — en mensen zijn extreme sociale zoogdieren — hebben systemen ontwikkeld voor het snel en accuraat inschatten van anderen: zijn dit vrienden of vijanden? Is deze situatie veilig of gevaarlijk? Wordt er hier iets verborgen dat mij schade kan berokkenen? Die inschatting verloopt niet via bewuste analyse maar via directe patroonherkenning. De amygdala verwerkt emotioneel relevante prikkels sneller dan de cortex ze kan benoemen — bij mensen is dit tijdsverschil gemeten in honderdsten van seconden. De emotionele reactie is er voordat de rationele interpretatie begint.

Bij kinderen is dit systeem nog niet gecorrigeerd door de sociale druk om het te negeren. Een kind van twee dat een kamer binnenloopt en een hond ziet, reageert onmiddellijk — met vreugde, of met angst, of met voorzichtige nieuwsgierigheid. Die reactie is informatief. Ze bevat een inschatting van de situatie die het kind met zijn beperkte cognitieve middelen niet anders had kunnen bereiken. Een volwassene met een intact oergevoel doet hetzelfde — maar de meeste volwassenen hebben geleerd die eerste reactie te negeren, te overschrijven, te verklaren als irrationeel, om haar vervolgens te vervangen door een sociaal aanvaardbare gedragsrespons.

Dieren behouden het oergevoel gedurende hun hele leven, niet omdat ze intelligenter zijn maar omdat ze de druk van de sociale correctie niet in dezelfde mate kennen. Een hond taxeert een mens op angst of op kalmte binnen de eerste twee seconden van contact. Hij stelt geen vragen, vraagt geen onderbouwing, vraagt niet om context. Hij leest de situatie direct. Die lectuur is

verrassend betrouwbaar, in ieder geval betrouwbaarder dan veel menselijke cognitieve oordelen over dezelfde situaties. Dat is geen toeval. Het is evolutionair geselecteerd.

De evolutionaire logica is deze: in een wereld van directe gevaren — predatoren, rivalen, plotselinge omgevingsveranderingen — is een snel en accuraat systeem voor situatierkenning overlevingskritisch. Een systeem dat te langzaam is, dat te veel tussenliggende stappen vereist, is dodelijk. De cortex is geweldig voor planning, voor vertraagde beloning, voor complexe sociale samenwerking — maar voor directe situatierkenning is ze te traag en te afhankelijk van haar eigen categorieën. Het oergevoel vult precies die lacune.

Kinderen zijn in zekere zin experts in het oergevoel, niet ondanks hun beperkte cognitieve ontwikkeling maar mede daardoor. Ze hebben de cortex nog niet volledig ingezet als filter. Wat ze voelen, voelen ze nog volledig. Ze hebben nog niet geleerd dat gevoelens gevaarlijk zijn, of onwetenschappelijk, of onvolwassen. Die lessen komen later, en ze komen systematisch.

I.3 Hoe het wordt uitgebannen

De uitbanning van het oergevoel is geen bewuste samenzwering. Ze is het bijproduct van een beschavingsproces dat andere doelen had en deze prijs bereid was te betalen — zozeer dat ze de prijs niet eens als prijs herkende.

Het begint vroeg. De opvoeding in onze cultuur is in haar kern gericht op aanpassing: het kind leert de regels van de sociale orde, de normen voor aanvaardbaar gedrag, de grenzen van wat gezegd en gedacht mag worden. Dat is op zichzelf niet pathologisch — sociale dieren hebben coördinatie nodig, en coördinatie vraagt om gedeelde normen. Maar de manier waarop dit leerproces verloopt, heeft een structurele bijwerking: het kind leert zijn directe gewaarwordingen te wantrouwen als ze niet overeenstemmen met de verwachtingen van de omgeving.

“Wees niet zo gevoelig.” “Denk eerst na.” “Dat stel je je voor.” “Je kent hem nog niet, je mag hem niet alvast niet vertrouwen.” Elk van deze zinnen, hoe goed bedoeld ook, is een instructie om het oergevoel te negeren en het door iets anders te vervangen: door sociale beleefdheid, door cognitieve analyse, door de norm dat kennis altijd onderbouwbaar moet zijn in talige termen. Wie dit patroon lang genoeg ontvangt — en in ons schoolsysteem duurt het een jaar of vijftien — heeft het geïnternaliseerd. De zinnen worden niet meer uitgesproken van buitenaf; ze klinken van binnenuit.

Het Pruisische schoolmodel, dat in de negentiende eeuw ontworpen werd om industriearbeiders en soldaten te vormen, is het systematische instituut van deze uitbanning. Stil zitten op het signaal. Reageren wanneer er een vraag wordt gesteld. Het goede antwoord geven — dat wil zeggen: het antwoord dat is bepaald door iemand anders. Niet je hand opsteken tenzij je toestemming hebt. Niet je aandacht volgen als die ergens anders naartoe gaat dan de leraar aanwijst. In dit systeem is het oergevoel per definitie storend: het is het vermogen om een eigen interne richting te volgen, en juist dat is wat het systeem niet kan gebruiken.

De meetbaarheidsdrang van de moderne wetenschap en het beleid versterkt dit effect op een ander niveau. Kennis die telt, is kennis die kan worden uitgedrukt in getallen, getoetst in

experimenten, gerepliceerd in andere settings. Alles wat buiten dat format valt, geldt niet als kennis maar als mening, gevoel, subjectiviteit. In academische en professionele contexten heeft dit geleid tot een hiërarchie waarbij de cortex — de talige, meetbare, redenerende laag — het hoogste epistemische gezag heeft, en het oergevoel het laagste of geen. “Kun je dat onderbouwen?” is de culturele samenvatting van deze hiërarchie. Het is een vraag die op zichzelf volkomen legitiem is in bepaalde contexten — maar als hij de enige vraag wordt, als hij alle andere vormen van kennis uitsluit, is hij vernietigend.

Wat overblijft is een beschaving die extreem goed is in het produceren van argumenten en extreem slecht in het lezen van situaties. Dat is een systemische kwetsbaarheid. Mensen die hun oergevoel hebben verloren, zijn manipuleerbaar door goede argumenten die de verkeerde kant op sturen. Ze zijn ontvankelijk voor reclame die slim gebruikmaakt van emotionele triggers zonder dat de cortex kan bijhouden wat er werkelijk wordt aangeboden. Ze zijn vatbaar voor politieke simplificaties die helder en logisch klinken maar die het complexe weefsel van de werkelijkheid missen.

Er is nog een mechanisme dat specifiek aandacht verdient: de sociale angst voor de directe perceptie. Wanneer een kind zegt “Ik vertrouw die man niet” zonder dat het een reden kan geven, wordt het in de meeste opvoedingssettings gecorrigeerd. Het moet een reden geven, of zijn directe gewaarwording terugnemen. De boodschap die het daarmee ontvangt, is dat directe perceptie zonder argumentatie niet legitiem is — dat het gevoel zelf geen geldig kennisbron is. Dit is de meest fundamentele uitbanning: niet alleen het negeren van het oergevoel in specifieke situaties, maar het ontkennen van zijn epistemische status überhaupt.

I.4 Wat de mens en de samenleving verliest

De gevolgen van de systematische uitbanning van het oergevoel zijn niet abstract. Ze zijn concreet aanwijsbaar in de grote crises van onze tijd — en de aanwijzing gaat dieper dan de gebruikelijke analyses, omdat ze de crises niet behandelt als separate problemen maar als symptomen van één onderliggende aandoening.

De klimaatcrisis is op de diepste laag een crisis van niet meer aanvoelen dat de aarde een levend systeem is. De feiten zijn beschikbaar. De grafieken zijn er. De wetenschappelijke consensus is ondubbelzinnig. En toch slaagt de kennis er niet in door te dringen tot het niveau waarop gedrag werkelijk verandert. Dat is niet een probleem van informatie maar van aanvoelen. Een samenleving van mensen met intact oergevoel zou niet decennialang kunnen toestaan wat zij toestaat, simpelweg omdat ze de schade aan het levende systeem om hen heen direct zou voelen — niet als abstracte bedreiging voor een toekomstige generatie maar als directe, in het lichaam voelbare aantasting van iets dat wezenlijk is.

Polarisatie is een crisis van niet meer aanvoelen wat de ander beweegt. In een gepolariseerde samenleving zijn groepen tegenover elkaar komen te staan die over dezelfde feiten beschikken maar in volledig verschillende werkelijkheden leven. De cortex produceert argumenten die het gelijk van de eigen groep bevestigen en het ongelijk van de andere documenteren. Maar het oergevoel — het vermogen om direct te voelen wat in de ander aanwezig is, wat zijn angsten zijn, wat hij werkelijk bedoelt onder de woorden die hij gebruikt — dat is er niet meer, of het

wordt niet meer vertrouwd. Polarisatie is in die zin een directe gevolg van de deactivering van het vermogen tot directe perceptie van de ander.

Burn-out is een crisis van niet meer horen wat het lichaam zegt. Burn-out treft mensen die lang genoeg de signalen van hun lichaam hebben genegeerd — de vermoeidheid, de tegenzin, het gevoel van zinloosheid — en die doorgingen omdat de cortex goede redenen had om door te gaan: de hypotheek, het verwachting van de omgeving, de angst voor oordeel, de gewoonte. Die signalen waren er steeds. Ze werden niet gehoord, of ze werden gehoord en vervolgens weggeredeneerd. Burn-out is het moment waarop het systeem de werking van de cortex-override opgeeft en het lichaam het overneemt. Het is in die zin geen ziekte maar een herstelpoging van een diepere laag.

Eenzaamheid — één van de meest uitgebreide epidemieën van de late moderne tijd — is een crisis van niet meer durven het echte zelf te tonen. Mensen zijn omringd door anderen maar voelen zich niet werkelijk gezien of verbonden. Dat is niet omdat mensen hen niet willen zien — het is omdat ze zichzelf niet meer laten zien, en omdat ze het directe aanvoelen van de ander zijn kwijtgeraakt waarmee echte verbinding tot stand komt. Echte verbinding vereist het oergevoel aan beide kanten: de bereidheid het directe gewaarworden van de ander toe te laten, en de bereidheid het eigen directe gewaarworden te tonen. Als beide kanten die bereidheid hebben verloren — en ze trainen hem af gedurende hun hele opvoeding — is isolatie het onvermijdelijke resultaat, ook in de drukste omgevingen.

Dit zijn niet vier aparte crises. Het is één crisis, die zich manifesteert in vier domeinen: natuur, politiek, arbeid en relatie. De gemeenschappelijke deler is het verlies van het directe aanvoelen — het oergevoel — als functionerende capaciteit in het persoonlijke en collectieve leven.

1.5 Waarom een nieuw theoretisch model nodig is

Als de diagnose klopt — als de verlies van het oergevoel werkelijk de gemeenschappelijke grond is van de beschreven crises — dan is er een praktisch probleem: hoe kan iets bespreekbaar worden gemaakt dat per definitie buiten de taal valt? Het oergevoel is prelinguaal. Het is de gewaarwording vóórdat de woorden komen. Hoe maak je dat het onderwerp van een theoretische uitwerking zonder het te verraden door het vast te leggen in de categorieën die het juist voorafgaat?

Dit is geen nieuw probleem. Alle tradities die met directe ervaring werken — contemplatieven, kunstenaars, mystici, maar ook bepaalde wetenschappers — zijn ermee geconfronteerd. De gebruikelijke oplossing is het aanwijzen: het beschrijven van de omtrekken van het fenomeen zonder te pretenderen het fenomeen zelf te bevatten. Men beschrijft de rand van het silhouet, de schaduw die het werpt, de sporen die het nalaat in de structuur van het psychologische leven — maar men weet dat het beschrevene nooit het beschrijvende is.

Dat is precies wat dit model probeert. Het 7-dimensionale gevoelsdiagram is geen kaart van het oergevoel zelf — het is een kaart van de topologie van het gevoelsleven dat het oergevoel voortbrengt. Het beschrijft de positie van gevoelens ten opzichte van elkaar: hun ruimtelijke relaties, hun tegenpolen, hun diagonale verbanden, hun verhouding tot de individuele biografie. Daarmee maakt het bespreekbaar wat normaal alleen maar gevoeld kan worden. Het

geeft een taal aan de structuur van het gevoel — niet aan het gevoel zelf, want dat zou een contradictie zijn, maar aan de manier waarop gevoelens zich tot elkaar verhouden in de ruimte van het menselijke innerlijke leven.

Er zijn bestaande modellen voor het in kaart brengen van emoties. Het bekendste is waarschijnlijk het emotiewiel van Robert Plutchik, dat acht basisemoties onderscheidt en ze rangschikt in termen van intensiteit en familiegelijkenis. Er zijn de dimensionele modellen, die emoties beschrijven op twee assen: valentie (positief/negatief) en arousal (hoog/laag activering). Er is de categoriale benadering van de psychologie die probeert een beperkt aantal universele basisemoties te identificeren — Ekman's zes, of meer recent de grotere sets van Cowen en Keltner.

Al deze modellen zijn nuttig, maar ze missen iets. Ze missen de individuele dimensie. Ze beschrijven emoties als universele categorieën, zonder systematisch rekening te houden met het feit dat dezelfde emotienaam bij twee verschillende mensen volledig verschillende fenomenen aanduidt — niet door betekenisverwarring maar door biografische differentie. Ze missen ook de topologische verbanden die het model hier uitwerkt: de diagonale relaties, de loos-functies, de kantelbare oriëntatie. En ze missen de koppeling aan het leerproces — de vraag hoe gevoelens worden verworven, verdiept, verloren en teruggevonden door de ervaring van een leven.

Het model dat hier wordt uitgewerkt, is een poging om deze leemtes te vullen. Niet als vervanging van bestaande modellen maar als aanvulling die een andere laag van het psychologische leven beschrijft — de topologische laag, de laag van de structuurverhoudingen. Het is een denkbasis: een fundament waarop verder gebouwd kan worden, waaraan bestaande theorieën kunnen worden gerelateerd, dat uitnodigt tot empirisch onderzoek, tot pedagogische experimenten, tot therapeutische toepassing.

DEEL II: HET MODEL — HET 7-DIMENSIONALE GEVOELSDIAGRAM

II.1 De grondvorm: een ovaal in driedimensionale ruimte

De ruimtelijke grondvorm van het model is een ovaal die rechtop staat in driedimensionale ruimte. Dat is niet willekeurig. De ruimtelijkheid van het model weerspiegelt een fundamentele these: gevoelens zijn geen vlakke categorieën die naast elkaar liggen maar ruimtelijke entiteiten die zich in een continue topologische structuur verhouden. De topologie is het punt. Het gaat er niet om welke gevoelens er zijn maar hoe ze zich tot elkaar verhouden in de ruimte van het innerlijke leven.

De ovaal is opgebouwd uit twee halve cirkels die elkaar raken op twee punten: het bovenste punt en het onderste punt. De rechterboog loopt van het bovenste punt via het meest rechtse punt naar het onderste punt. De linkerboog loopt van het bovenste punt via het meest linkse punt naar het onderste punt. Samen vormen ze een gesloten curve — een ovaal die tegelijkertijd een volume begrenst en een oppervlak beschrijft.

De twee verbindingspunten zijn liefde (boven) en haat (onder). Dat is de meest fundamentele structurele eigenschap van het model: liefde en haat zijn niet de tegengestelden van elkaar in de zin dat ze aan weerszijden van een lijn staan. Ze zijn de twee uitersten van één continuüm, en dat continuüm is gekromd. Er zijn twee wegen van liefde naar haat: via de rechterboog of via de linkerboog. De weg via de rechterboog loopt door de wereld van het reële — door macht, jaloezie, afgunst. De weg via de linkerboog loopt door de wereld van het irreële — door angst, onjaloezie, onafgunst. Beide wegen leiden tot haat. Maar de aard van de haat is fundamenteel anders afhankelijk van de weg waarlangs men er is aangekomen.

Er is een anatomische analogie die de auteur van dit model expliciet benoemt: de ovaalvorm doet denken aan de klassieke afbeelding van de vrouwelijke genitaliën. Die associatie is geen seksueel symbolisme maar een observatie over vorm en functie. De generatieve kracht, de herbergende structuur, het principe van ingang en uitgang — al deze eigenschappen van de anatomische vorming zijn ook eigenschappen van het gevoelsmodel. De diepste vormen van menselijke ervaring weerspiegelen de diepste vormen van het menselijk lichaam. Voor publicatie is dit een functionele analogie die het geheugen voor de basisvorm ondersteunt.

Het model heeft drie assen. Die assen definiëren de driedimensionale ruimte waarin de ovaal zweeft, en ze zijn elk inhoudelijk geladen — niet willekeurig geometrisch maar psychologisch betekenisvol. Ze worden in de volgende secties afzonderlijk uitgewerkt. Hier is de globale oriëntatie: de G-as loopt verticaal (liefde boven, haat onder in de standaardoriëntatie), de W-as loopt horizontaal (reëel rechts, irreëel links), en de N-as loopt in de diepte — loodrecht op het vlak van de ovaal, in en uit het beeld. Bij iedere mens ligt de volledige ovaalstructuur op een andere positie langs de N-as. Dat is de dimensie van het individu.

De naam “7-dimensionaal” verwijst naar het feit dat het model zeven kwalitatief verschillende gevoelsposities beschrijft: zeven punten die benoembaar zijn op de twee bogen van de ovaal, plus de drie assen die het systeem definiëren. Samen beschrijven ze een structurele ruimte van zeven kwalitatief onderscheiden typen van innerlijk ervaren — een heptagonale topologie van het gevoelsleven.

II.2 De G-as: liefde, haat en de verticale ordening

De G-as is de verticale as van het model. Ze loopt van het bovenste punt naar het onderste punt van de ovaal — van liefde naar haat in de standaardoriëntatie. G staat voor de grootte of de versnelling in grootte: hoe hoger op de G-as, hoe meer het gevoel in de richting van liefde beweegt; hoe lager, hoe meer het in de richting van haat convergeert.

De plaatsing van liefde boven en haat onder is geen logische noodzakelijkheid. Het is een culturele keuze — specifiek: de westerse, christelijk-religieus geïnformeerde keuze. In het hemelse perspectief, het perspectief dat de westerse beschaving door haar religieuze traditie heeft gekregen, bevindt het goede zich boven (God, hemel, licht) en het kwade zich beneden (duivel, hel, duisternis). Liefde is het hoogste goed en haat is het laagste kwaad. Die ordening is zo diep geworteld dat ze als vanzelfsprekend voelt — als zouden liefde en boven samenhoren op een manier die niet ter discussie staat.

Maar het is ter discussie te stellen, en dat doet dit model. De G-as is kantelbaar — dat wordt uitgewerkt in sectie II.10. Hier is het volstaat om te zeggen dat de verticale oriëntatie een keuze is, en dat die keuze deel uitmaakt van de individuele psychologische configuratie van een mens. Of liefde boven of beneden ervaren wordt — als de hemel die neerdaalt of als de aarde die draagt — is zelf een psychologisch feit over de persoon, niet een objectief kenmerk van het model.

Wat de G-as beschrijft, is de intensiteitsdimensie van het gevoelsleven in de verticale richting. De gevoelspunten op de twee bogen van de ovaal zijn op de G-as geordend naar hun globale intensiteit en richting: liefde en zijn naaste burens (respect, trots aan de reële kant; onrespect, ontrots aan de irreële kant) bevinden zich boven het midden; haat en zijn naaste burens (afgunst, jaloezie aan de reële kant; onafgunst, onjaloezie aan de irreële kant) bevinden zich onder het midden. Macht en onmacht bevinden zich op gelijke hoogte — in het midden, op het punt waar de G-as en de W-as elkaar kruisen.

De G-as is ook de scharnieringsas: liefde en haat zijn de punten waar de rechterboog en de linkerboog van de ovaal samenkomen. Ze zijn gedeeld tussen de reële en de irreële kant. Dat heeft een psychologisch-semantische betekenis: de meest intense gevoelens — liefde en haat — zijn niet uitsluitend reëel of uitsluitend irreëel. Ze overstijgen het onderscheid. Liefde voor een concrete persoon en liefde als innerlijke toestand zijn beide liefde; haat naar een concrete ander en haat als algemene toestand van het bewustzijn zijn beide haat. Op het uiterste punt van de intensiteit valt het onderscheid tussen reëel en irreëel weg.

II.3 De W-as: reëel en irreëel

De W-as is de horizontale as van het model. W staat voor waarde — de as beschrijft de waardedimensie van het gevoelsleven in de horizontale richting. De rechterzijde van de W-as is de reële kant; de linkerzijde is de irreële kant.

Reëel en irreëel zijn hier specifieke technische termen die verduidelijking verdienen. Reëel in de context van dit model betekent: gegrond in een daadwerkelijke verhouding met de buitenwereld. Een gevoel op de reële kant heeft zijn oorsprong in een werkelijke situatie, een werkelijke relatie, een werkelijke machtsverdeling. Macht op de reële kant is de feitelijke capaciteit om invloed uit te oefenen op de wereld. Respect op de reële kant is het feitelijk gerespecteerd worden door anderen.

Irreëel betekent niet: niet werkelijk, niet voelbaar, of minder geldig. Het betekent: gegrond in een innerlijke toestand die los kan bestaan van de feitelijke buitenwereld. Onmacht op de irreële kant is het innerlijk beleven van machteloosheid, dat aanwezig kan zijn ongeacht wat de objectieve situatie is — ook iemand met feitelijke macht kan een diepe innerlijke onmacht beleven. Onrespect op de irreële kant is het innerlijk gewaarworden van niet gerespecteerd worden, dat ook aanwezig kan zijn wanneer anderen de persoon in werkelijkheid wel degelijk respecteren.

Dit onderscheid is in de praktijk van enorm belang, zowel diagnostisch als therapeutisch. Wanneer iemand zegt “ik voel me niet gerespecteerd”, kan dat twee fundamenteel verschillende situaties beschrijven: ofwel hij wordt daadwerkelijk niet gerespecteerd (reëel, W-positief),

ofwel hij heeft een innerlijk gevoel van onrespect dat los staat van de feitelijke situatie (irreëel, W-negatief). Beide ervaringen zijn even werkelijk in de beleving van de persoon. Maar de adequate reactie is fundamenteel anders. In het eerste geval is er een situatieverandering nodig; in het tweede geval is er innerlijk werk nodig — en situatieverandering helpt niet of nauwelijks.

Macht staat precies in het midden van de G-as op de reële kant — het is het uiterste punt van de rechterboog op de W-as. Onmacht/angst staat er precies tegenover op de irreële kant. Dat is een expliciete structurele claim van het model: macht en onmacht zijn horizontale tegenpolen, op dezelfde hoogte op de G-as, maar aan tegengestelde zijden van de W-as. Ze zijn elkaars spiegelbeelden in de waardedimensie, niet elkaars kwaliteitsmatige tegengestelden. Dat heeft een verrassende implicatie: de ervaring van macht en de ervaring van onmacht zijn structureel isomorf. Ze hebben dezelfde architectuur, alleen gespiegeld. Wie macht heeft beleefd, weet hoe onmacht voelt — niet door redenering maar door structurele nabijheid. Wie onmacht diep heeft beleefd, begrijpt de morfologie van macht.

II.4 De N-as: de individuele dimensie

De N-as is de derde as van het model, en in zekere zin de meest veronachtzaamde. Ze loopt loodrecht op het vlak dat de G-as en de W-as spannen — als het ware in en uit het beeld, als de diepte-as van een driedimensionale voorstelling. Bij iedere mens ligt de volledige ovaalstructuur op een andere positie langs de N-as.

Wat betekent dit? Het betekent dat twee mensen die hetzelfde woord gebruiken — jaloezie, trots, angst, liefde — het bijbehorende gevoel vanuit een compleet andere biografie, een andere N-positie, beleven. De jaloezie van een kind dat opgroeit in armoede en de jaloezie van een kind dat opgroeit in overvloed liggen op dezelfde geometrische plek in de G-W-vlakke ovaal, maar op een volledig andere positie langs de N-as. Ze zijn structureel gelijk, maar biographisch radicaal verschillend.

De N-as codeert niet alleen temperament of aangeboren persoonlijkheidsverschillen. Ze codeert de gehele biografische route: alles wat een mens heeft meegemaakt, geleerd, verloren, gewonnen, gekozen en ondergaan. Twee mensen met identiek aangeboren temperament maar verschillende levensgeschiedenissen hebben nog steeds verschillende N-posities. De N-as is de dimensie van het verhaal.

Dit heeft een diepgaande implicatie voor het begrip van communicatie en verstand. Wanneer twee mensen over hetzelfde gevoel spreken, gebruiken ze misschien dezelfde woorden, maar ze spreken vanuit volledig verschillende punten in de driedimensionale ruimte van het gevoelssysteem. Het misverstand dat hieruit voortvloeit, is niet een kwestie van semantische onnauwkeurigheid — het is een structureel gegeven van het systeem. Geen twee mensen raken elkaar werkelijk op dezelfde plek, ook al gebruiken ze dezelfde woorden.

Dit zou tot nihilisme kunnen leiden: als iedereen op een andere N-positie zit, is communicatie over gevoelens dan überhaupt mogelijk? Maar dat is de verkeerde conclusie. De N-as beschrijft de differentie — maar de G-W-structuur van de ovaal is voor alle mensen dezelfde. De topologische verhoudingen zijn universeel; de positie langs de N-as is individueel. Dat betekent

dat er zowel werkelijke gemeenschappelijkheid als werkelijke onbereikbaarheid is in het gesprek over het innerlijke leven. Gemeenschappelijk: de structuur van de verhoudingen tussen gevoelens is herkenbaar voor iedereen, want ze is universeel. Onbereikbaar: de specifieke kleur, intensiteit en biografie van een gevoel bij een concrete persoon is nooit volledig overdraagbaar.

De N-as maakt het model ook dynamisch: een mens beweegt gedurende zijn leven langs de N-as. Ervaringen, leerprocessen, trauma's, herstel — al dat beweegt de N-positie. De ovaalstructuur blijft dezelfde, maar waar de mens op de N-as staat, verschuift. Het is een dimensie van groei, van verandering, van de biografie als continue beweging door de ruimte van het gevoelsysteem.

II.5 De rechterboog — gevoelens aan de reële kant

De rechterboog beschrijft de gevoelens aan de reële kant van de W-as. Ze loopt van liefde (boven) via macht (uiterst rechts) naar haat (onder). Op gelijkmatige afstand van elkaar bevinden zich op deze boog zeven punten:

Liefde staat boven. Ze is het bovenste verbindingspunt van de twee bogen — gedeeld met de linkerboog. Liefde is in dit model geen enkelvoudig gevoel maar het hoogste punt van de intensiteitsdimensie op de reële kant: de staat van maximale positieve verbinding met de werkelijkheid buiten het zelf.

Respect staat net onder liefde, aan de reële kant. Het is het gevoel van erkend worden in de eigen waarde door de concrete ander — niet als universele liefde maar als specifieke erkenning van wie men is en wat men doet. Respect is een reëel gevoel: het is gegrond in de feitelijke verhouding met een andere persoon of groep.

Trots staat iets verder naar beneden en naar het midden van de boog. Het is de innerlijke erkenning van de eigen prestatie of kwaliteit — maar dan in verhouding tot de buitenwereld. Trots is de reële positieve terugkoppeling van het eigen handelen. Het onderscheidt zich van narcisme doordat het gegrond is in wat werkelijk is bereikt, niet in een losgekoppeld zelfbeeld.

Macht staat op het uiterste punt van de rechterboog, op de W-as. Het is het punt van maximale actieve positie in de wereld: de capaciteit om effectief te zijn, om dingen te laten gebeuren, om invloed uit te oefenen. Macht in dit model is neutraal — het beschrijft een positie in de structuur, niet een moreel oordeel. Macht kan voor goede of slechte doelen worden ingezet; de structurele positie is dezelfde.

Jaloezie staat net voorbij het midden van de boog, aan de kant die naar haat afdaalt. Jaloezie is de reële waarneming dat een ander iets heeft dat men zelf wenst maar niet heeft — een relatie, een capaciteit, een positie. Ze is reëel omdat ze gegrond is in een feitelijk waargenomen verschil. Ze heeft een actieve component: de jaloezie wil het niet hebben van de ander maar het zelf verwerven.

Afgunst staat dicht bij haat, aan de onderkant van de rechterboog. Ze verschilt van jaloezie in het volgende: afgunst wil niet dat men het zelf heeft, maar dat de ander het ook niet heeft. Het is het actieve verlangen naar de val van de ander, los van het eigen gewin. Afgunst is de sombere kant van de reële boog — ze draagt haat in zich als potentie.

Haat staat beneden. Ze is het onderste verbindingspunt van de twee bogen — gedeeld met de linkerboog. Haat is in dit model de staat van maximale negatieve verbinding met de werkelijkheid buiten het zelf: de actieve afwijzing, de destructieve oriëntatie op de ander of de wereld.

II.6 De linkerboog — gevoelens aan de irreële kant

De linkerboog beschrijft de gevoelens aan de irreële kant van de W-as. Ze loopt parallel aan de rechterboog, maar aan de linkerkant — van liefde (boven) via onmacht/angst (uiterst links) naar haat (onder). De gevoelspunten op de linkerboog zijn de irreële tegenpolen van de reële gevoelens: ze hebben dezelfde structurele positie op de G-as, maar hun bron is in een innerlijke toestand in plaats van een feitelijke externe verhouding.

Liefde deelt de linkerboog met de rechterboog op het bovenste punt.

Onrespect staat net onder liefde, aan de irreële kant. Dit woord verdient speciale aandacht, want het is ongebruikelijk. Onrespect is niet hetzelfde als gebrek aan respect van buitenaf — dat zou het reële gevoel zijn. Onrespect als irreëel gevoel is de innerlijke gewaarwording van het niet respectabel zijn: de diepte beleving van zichzelf als niet het respecteren waard. Dit gevoel kan aanwezig zijn ongeacht wat anderen daadwerkelijk van de persoon vinden. Het is een innerlijke toestand die zijn eigen werkelijkheid creëert.

Ontrots staat iets verder naar beneden. Het is het irreële equivalent van trots: de innerlijke gewaarwording van het tekortschoot, de beleving van ontoereikendheid die los kan staan van wat men feitelijk heeft bereikt. In zijn extreme gedaante is ontrots de diepe schaamte — niet als morele emotie maar als direct innerlijk weten dat men fundamenteel tekortschiet.

Onmacht en angst staan op het uiterste punt van de linkerboog, op de W-as. Ze zijn hier samengevoegd omdat ze in dit model als twee aspecten van hetzelfde fenomeen worden beschouwd: onmacht is de structurele positie (het gevoel het niet te kunnen), angst is de temporele component (de beleving van het bedreigende dat door de onmacht niet afgewend kan worden). Wie structureel onmacht beleeft, beleeft de wereld als bedreigend — dat is angst. Angst en onmacht zijn de twee gezichten van hetzelfde irreële maximum.

Onjaloezie staat net voorbij het midden van de linkerboog, aan de kant die naar haat afdaalt. Onjaloezie is het irreële equivalent van jaloezie: niet het verlangen naar wat de ander heeft, maar het gevoel dat men het verlangen zelf niet kan hebben — de innerlijke toestand van het niet kunnen verlangen, het verdoofd-zijn voor het eigen tekort. Dit is een subtiel en moeilijk benoembaar gevoel, maar het is psychologisch reëel: de persoon die zijn eigen jaloezie niet kan voelen, heeft ergens de verbinding verloren met wat hij werkelijk wil.

Onafgunst staat dicht bij haat, aan de onderkant van de linkerboog. Ze is het irreële equivalent van afgunst: niet de actieve wens dat de ander valt, maar het verdoofd-zijn voor de val van de ander — de innerlijke toestand van het niet meer raken door het onrecht, het niet meer voelen van wat afgunst eigenlijk signaleert.

Haat deelt de linkerboog met de rechterboog op het onderste punt.

II.7 De horizontale tegenpolen

De horizontale tegenstellingslijnen in het model verbinden gevoelspunten op de rechterboog met hun symmetrische tegenpolen op de linkerboog. Ze lopen horizontaal — parallel aan de W-as — en verbinden punten op gelijke hoogte op de G-as.

De paren zijn: - Liefde (reëel) — Liefde (irreëel): het gedeelde bovenste punt - Respect — Onrespect - Trots — Ontrots - Macht — Onmacht/angst - Jaloezie — Onjaloezie - Afgunst — Onafgunst - Haat (reëel) — Haat (irreëel): het gedeelde onderste punt

Elk horizontaal paar beschrijft twee gevoelens die dezelfde intensiteitshoogte op de G-as hebben maar aan tegengestelde zijden van de W-as staan. Ze zijn elkaars horizontale tegengestelden: hetzelfde niveau van het gevoelsleven, maar één vanuit de werkelijke verhouding met de wereld (reëel) en één vanuit de innerlijke toestand los van de werkelijke verhouding (irreëel).

In de visualisatie van het model worden de horizontale verbindingslijnen getekend als stippellijnen — licht, aanwijzend, niet dominant. Ze zijn er om de structurele relatie te tonen, niet om de gevoelens samen te laten vallen. Het zijn bruggen in de topologie, geen identiteiten.

Het praktische belang van dit onderscheid is groot. In diagnostische of therapeutische contexten is de eerste vraag bij elk gevoel: is dit reëel of irreëel? Is de onmacht die iemand voelt, gegrond in een werkelijke situatie — dan is er situatieverandering nodig. Of is de onmacht een innerlijke toestand die aanwezig is ongeacht de feitelijke omstandigheid — dan is er innerlijk werk nodig, en situatieverandering lost het niet op. De horizontale tegenpolen zijn de kaart die dit onderscheid systematisch maakt.

II.8 De diagonale loos-functies door het centrum

De diagonale verbindingen zijn het meest verrassende en conceptueel rijkste element van het model. Ze lopen niet horizontaal van rechts naar links maar diagonaal: van een punt op de rechterboog, door het centrum van de ovaal (het nulpunt waar alle assen samenkomen), naar een punt op de linkerboog dat niet op gelijke hoogte ligt maar diagonaal gespiegeld is.

Het centrum van de ovaal is het punt van maximale leegte: het nulpunt van het systeem, het punt waar geen enkel gevoel aanwezig is. Het is niet een punt van rust of vrede — het is een punt van structurele leegte, de innerlijke stilte in haar extreme gedaante, niet de stilte die draagt maar de stilte die aangeeft dat er geen contact is met het gevoelsleven.

De diagonale verbindingen zijn: - Respect (rechtsboven) door het centrum naar Onafgunst (linksonder) - Trots (rechtsboven) door het centrum naar Onjaloezie (linksonder) - Jaloezie (rechtsonder) door het centrum naar Ontrots (linksboven) - Afgunst (rechtsonder) door het centrum naar Onrespect (linksboven)

Wat betekent het dat een gevoel via het centrum naar zijn diagonale tegenhanger loopt?

Een “loos”-functie beschrijft de toestand die ontstaat wanneer een gevoel via het nulpunt wordt ontladen. Liefdeloos zit in haat — het is niet de afwezigheid van liefde maar de actieve negatie ervan, de haat die door het nulpunt heen is gereisd. Machteloos zit in angst — niet de afwezigheid van macht maar de doorgang ervan door het nulpunt naar zijn diagonale tegenhanger. Respectloos, in de topologische betekenis, zit in onafgunst — de toestand van respect die door het nulpunt is gegaan en aan de andere kant als een soort verdoofd-zijn ten opzichte van de ander tevoorschijn komt.

De term “loos” verwijst in dit model niet primair aan het ontbreken van iets (het populaire gebruik van de uitgang “-loos”) maar aan de specifieke kwaliteit van een gevoel dat zijn energie door het nulpunt heeft verloren. Het is een kwalitatieve beschrijving van een innerlijke toestand: niet het tegengestelde van het gevoel, niet de afwezigheid ervan, maar de toestand die ontstaat wanneer het gevoel zijn verankering in de structuur heeft verloren.

In de visualisatie worden de diagonale lijnen getekend als dunne, half-transparante lijnen — ze zijn aanwezig maar ze zijn niet dominant. Ze zijn de stille architectuur van het systeem, de verbindingen die minder zichtbaar zijn maar structureel cruciaal.

II.9 Het onderscheid tussen tegenpolen en loos-functies

Er bestaat een theoretisch onderscheid van de eerste orde dat in de dagelijkse omgangstaal volledig verloren is gegaan en dat het model hier herstelt: het onderscheid tussen de horizontale tegenpolen en de diagonale loos-functies.

Onrespect (de horizontale tegenpool van respect) is een actief gevoel: de directe innerlijke gewaarwording van het niet respectabel zijn, de levendige beleving van het niet-gerespecteerd worden. Het is een gevoel dat aanwezig is, dat zijn eigen kleur en intensiteit heeft, dat handelen uitlokt — zij het handelen vanuit de irreële kant.

Respectloos (de diagonale loos-functie van respect) is iets fundamenteel anders: het is de toestand die ontstaat wanneer respect zijn energie door het nulpunt heeft verloren en aan de andere kant tevoorschijn komt als onafgunst — een soort verdoofd-zijn, een afstomping van het gevoelsleven op dat punt. Wie “respectloos” is in de topologische betekenis, is niet in staat te voelen wat respect is — noch van ontvangen noch van geven. Het is een erosie, niet een spiegeling.

De praktische consequentie is groot. Iemand die onrespectvolle dingen doet, kan dat doen vanuit twee totaal verschillende innerlijke posities. In het eerste geval staat hij op de positie van onrespect — het actieve gevoel van het niet gerespecteerd zijn, de gekrenkte eer, de rebelse reactie op de gepercipieerde minachting van anderen. Dat is een pijnlijk gevoel dat om erkenning vraagt. In het tweede geval staat hij op de diagonale lijn — hij is respectloos in de zin van het geen contact hebben met het gevoel van respect überhaupt, de innerlijke toestand van het er simpelweg niet bijilstaan. Dat is een andere situatie die een andere benadering vraagt.

Hetzelfde onderscheid geldt voor alle loos-functies: liefdeloos is iets anders dan onliefdevol. Machteloos is iets anders dan onmachtig. Trotteloos is iets anders dan ontrotst. De eerste vorm van elke combinatie beschrijft de diagonale loos-toestand via het nulpunt; de tweede beschrijft

de horizontale tegenpoel die nog een actief gevoel is. Het model geeft voor de eerste keer een structurele taal voor dit onderscheid.

II.10 De kantelbare G-as: hemels versus aards perspectief

Een van de meest verrassende en theoretisch verrijkende eigenschappen van het model is de kantelbare G-as. De stelling is eenvoudig maar heeft diepgaande consequenties: de oriëntatie van liefde-boven en haat-onder op de G-as is niet universeel, niet logisch noodzakelijk, niet neutraal — het is een cultureel bepaalde keuze, specifiek de keuze van de westerse christelijke traditie.

In het hemelse perspectief bevindt liefde zich boven en haat beneden. God is boven, de duivel is beneden. Het licht is omhoog, de duisternis omlaag. Het goede is het hogere, het kwade is het lagere. Dit is het beeld dat het westerse geloofssysteem heeft doorgegeven, en het is zo diep geconditioneerd dat het voor de meeste westerlingen aanvoelt als vanzelfsprekend — alsof liefde en boven op een niet-contingente manier samenhangen.

Maar er bestaat ook een aards perspectief. In dat perspectief bevindt liefde zich beneden — als moeder aarde die ons draagt en voedt, de grond waarop wij staan, de bron van al het leven. En haat bevindt zich boven — als de hel boven, als de zon die eeuwig brandt en alles verschroeit waaraan ze te lang haar brandkracht gunt. Dit is ook een coherente en valide kosmologische oriëntatie. Het is niet het dominante westerse beeld, maar het is niet minder waar. De aarde voedt. De zon brandt.

De G-as is kantelbaar: ze kan worden omgekeerd zodat het hemelse perspectief verandert in het aardse, of andersom. Het resultaat is twee versies van hetzelfde structurele systeem — dezelfde topologie, dezelfde verhoudingen tussen de gevoelspunten, dezelfde assen — maar met een volledig gespiegelde morele en emotionele lading afhankelijk van de oriëntatie die men inneemt.

Dat is geen relativisme. Het is topologie. Dezelfde structuur kan in meerdere oriëntaties bestaan zonder dat de structuur zelf verandert. Wat verandert, is de betekenis die de cultuur en het individu aan de posities geven. En die betekenis is zelf een psychologisch feit over de persoon — iets dat onderzocht, begrepen en eventueel gecorrigeerd kan worden.

De kantelbare G-as heeft ook een individuele component. Niet alleen culturen maar ook individuen oriënteren zich op de G-as op hun eigen manier. Voor iemand die opgegroeid is in een traditie waarbij de liefde van de aarde wordt ervaren — de boerin die haar grond kent, de visser die zijn zee kent, de bergbewoner die zijn massief kent — is de aardse oriëntatie van de G-as natuurlijk en onmiddellijk herkenbaar. Voor iemand die opgegroeid is in een urbane religieuze traditie is de hemelse oriëntatie vanzelfsprekend.

Daarmee is de G-as zelf, net als de N-as, een individuele variabele. Het zijn niet alleen de gevoelspunten op de ovaal die van persoon tot persoon verschillen, maar ook de fundamentele oriëntatie van het systeem. Dit maakt het model radicaal individueel van karakter: niet alleen waar iemand zich op de ovaal bevindt, maar ook hoe hij de hele ovaal oriënteert, is deel van zijn psychologische signatuur.

DEEL III: DE DRIE HERSENLAGEN EN HET LEERPROCES

III.1 Het driedubbele brein

Naast de ruimtelijke topologie van het gevoelsdiagram bevat het model een tweede beschrijvingslaag: de gelaagde architectuur van het brein zelf. Deze beschrijving is niet een neurobiologische theorie in de academische zin maar een functioneel model dat aansluit bij bestaande neurobiologische inzichten en ze samenbrengt in een psychologisch coherent kader.

Het driedubbele brein bestaat uit drie lagen:

De onderste laag is het oergevoel — de diepste laag, de bron, het fundament. Zoals in het vorige deel is uitgewerkt, is het oergevoel de prelinguale directe gewaarwording van de werkelijkheid. In de visuele metafoor van het schilderij dat de drie lagen uitbeeldt, verschijnt het oergevoel als een intens lichtpunt diep onderin, omgeven door ringen van zachte gloed die zich naar alle kanten uitbreiden. Het oergevoel is aanwezig in alle mensen, maar de mate waarin het actief is en vertrouwd wordt, verschilt enorm.

De middelste laag is het limbisch systeem — het zoogdierbrein, de laag waar gevoelens leven als kleur, beweging en intensiteit, maar nog niet als woorden. Dit is de laag die wij delen met alle zoogdieren die op aarde hebben gelopen: de amygdala, de hippocampus, de hypothalamus en de bijbehorende structuren die emotionele verwerking, geheugenvorming en motivatie reguleren. In het schilderij zijn het de grote, in elkaar overlopende kleurvelden: terracotta voor macht, teal voor respect, diepblauw voor onmacht, purper voor afgunst. Geen labels — want in de limbische laag zijn gevoelens er, ze hebben kleur en gewicht en richting, maar ze zijn nog niet in een zin gevangen.

De bovenste laag is de cortex — het talige brein, de neocortex, de laag die woorden en categorieën produceert. Het is de lichtste laag, de meest vluchtige — in het schilderij afgebeeld als een dunne band bovenin met woorden die erin pulseren: “respect”, “jaloezie”, “trots”, “macht”, “angst”, “onmacht”. De cortex benoemt. Ze categoriseert. Ze praat. Maar ze begrijpt niet noodzakelijkerwijs wat ze benoemt — ze geeft er woorden aan en neemt aan dat ze het daarmee begrijpt. Die aanname is soms terecht en soms de kern van het probleem.

Tussen de lagen stromen twee bewegingen die voortdurend actief zijn: de dagstroom en de nachtstroom. Die worden in de volgende secties uitgewerkt.

III.2 De dag- en nachtstroom

De dagstroom loopt omhoog: van het limbisch systeem naar de cortex. Dit is het moment waarop een gevoel — een intensiteit, een kleur, een spanning — opwelt vanuit de limbische laag en woorden zoekt in de cortex. “Dit is jaloezie.” “Dit is angst.” “Dit is liefde.” Dat benoemen is nuttig maar het is ook een reductie: het gevoel wordt gecodeerd in een categorie, en de

categorie beperkt het. Wie zijn jaloezie benoemt als “ik ben jaloers” ervaart een andere jaloezie dan wie benoemt “ik mis de mogelijkheid die hij heeft” of “ik verlang naar wat zij heeft opgebouwd”. De cortex-etiketten filteren de beleving — ze maken communicatie mogelijk maar ze sluiten tegelijk een deel van de ervaring buiten.

De dagstroom is de beweging van het spontaan opwellen: het gevoel zoekt zijn woord. In een psychologisch gezond systeem verloopt die stroom soepel: de limbische intensiteit bereikt de cortex, de cortex benoemt haar zo nauwkeurig als de beschikbare taal toelaat, en het resultaat wordt gedeeld of bewerkt. Wanneer de dagstroom geblokkeerd raakt — wanneer gevoelens de cortex niet meer bereiken, of wanneer de cortex weigert te ontvangen wat van onderen komt — ontstaat de aangeleerde loos: het gevoel is er, maar het wordt niet toegelaten.

De nachtstroom loopt omlaag: van de cortex naar het limbisch systeem. Dit is de REM-arbeid — de beweging die 's nachts plaatsvindt, in de afgesloten cycli van de slaap, wanneer al het cortex-materiaal van overdag zijn weg omlaag maakt naar de diepere structuur. Wat overdag als woord aanwezig was, daalt 's nachts in als gevoel. Kennis wordt wijsheid. Informatie wordt aanvoelen. De nachtstroom is de meest fundamentele leermachanism dat mensen bezitten, en het is ook de meest systematisch veronachtzaamde.

Er is ook een derde stroom: de oerstroom, die van het oergevoel naar de limbische laag loopt. Dit is de continue dragende stroom, de voortdurende voeding van de middelste laag vanuit de diepste. Het oergevoel registreert onophoudelijk — het is altijd actief, altijd aan het lezen. De informatie die het oplevert, stijgt op naar de limbische laag als een constante achtergrondstroom van directe gewaarwording. Wanneer iemand een kamer binnenloopt en een gevoel heeft dat “iets niet klopt” zonder dat hij het kan benoemen, is dat de oerstroom die de limbische laag heeft bereikt maar de cortex nog niet.

III.3 De REM-slaap als neurale leertechniek

De nachtstroom heeft zijn neurologische zetel in de REM-slaap: de fase van de slaap die gekenmerkt wordt door snelle oogbewegingen, levendige dromen, en de meest intense neurale verwerking. Het is de fase die het meest onderzocht is en waarvan de functies het minst goed begrepen zijn in de gangbare wetenschap — en waarvan de functies in dit model het meest expliciet worden benoemd.

Tijdens de REM-slaap worden alle externe inputstromen effectief afgesneden. De zintuigen zijn gereduceerd tot een minimum — het lichaam is geïmmobiliseerd door spierverlamming zodat de bewegingssignalen uit de droom niet worden uitgevoerd. De cortex kan in die toestand geen nieuwe informatie van buitenaf ontvangen. Ze is op zichzelf aangewezen.

In die afgesloten toestand begint de verwerking. De ervaringen van overdag worden hergespeeld, gesorteerd, teruggespeeld, afgewogen. De cortex vergelijkt het nieuwe materiaal met bestaande patronen in de diepergelegen structuren. Waar er spanning is tussen het nieuwe en het bestaande, wordt de spanning opgelost — niet altijd elegant, maar altijd. Het resultaat is dat wat overdag een nieuw begrip was, 's nachts wordt geïntegreerd in een bestaand patroon van aanvoelen. De kennis daalt af.

Dit is wat de auteur van dit model beschrijft als “afgieten naar beneden in afgesloten fasen”: de cortex giet 's nachts haar materiaal af naar het limbisch systeem, in een afgesloten cyclus, met alle externe inputstromen gesloten. Wat overdag boven als woord verscheen, daalt 's nachts neer naar het zoogdierbrein, waar het wordt opgenomen in de structuur van het gevoel.

De consequentie voor het begrip van kennis is fundamenteel. Er zijn twee typen van weten die kwalitatief van elkaar verschillen. Er is het cortex-weten: de kennis die je kunt uitspreken, beargumenteren, verdedigen in een discussie. Het is de kennis die examens haalt, die papers schrijft, die zich staande houdt in academische debatten. En er is het limbische weten: de kennis die je niet kunt uitleggen maar die je kompas stuurt, die je direct voelt in situaties, die je beschermt voor gevaar en je gidst naar kansen. De REM-slaap is de brug die de eerste omzet in de tweede.

Wanneer iemand iets “echt” heeft geleerd — niet alleen als cortex-feit maar als gevoelspatroon — is dat altijd na een periode van verwerking, van slaap, van nachtelijke sedimentatie. Het is het verschil tussen iemand die een boek heeft gelezen over zwemmen en iemand die heeft leren zwemmen. Beide hebben kennis. Maar de tweede heeft de kennis laten afdalen naar de structuur van zijn lichaam, zijn limbische systeem, zijn oergevoel — en kan daardoor werkelijk zwemmen.

Wat dit betekent voor de REM-slaap als voorwaarde voor leren: niet slapen, of verstoord slapen, is niet alleen ongezond — het verhindert de afgieting. De kennis blijft bovenin hangen, in de cortex, vluchtig en niet geborgd. Het is de reden waarom iemand die slecht slaapt niet alleen moe is maar ook minder wijs wordt van zijn ervaringen: de ervaringen stapelen zich op maar dalen niet af. Ze worden feiten maar geen patronen. Ze worden woorden maar geen aanvoelen.

III.4 Drie soorten loos-vormen

De term “loos” heeft in dit model een specifieke technische betekenis die verschilt van het dagelijkse gebruik. Wanneer we zeggen dat iemand “liefdeloos” is, of “respectloos”, of “machteloos”, beschrijven we in het dagelijkse taalgebruik het afwezig-zijn van iets. In de terminologie van dit model zijn er echter drie fundamenteel verschillende soorten van afwezigheid, die elk een eigen oorzaak, een eigen architectuur en een eigen prijs hebben.

De cortex-loos is de eerste en meest oppervlakkige vorm. Iemand die cortex-loos is ten aanzien van een bepaald gevoel, heeft simpelweg de bijbehorende categorie niet in zijn talige repertoire. De cortex heeft het woord niet, het concept niet, de categorie niet. Een kind dat het woord “empathie” nooit heeft gehoord en geen omschrijving van empathisch gedrag heeft meegekregen, heeft ook moeite het fenomeen te herkennen en te benoemen — ook als het gevoel zelf aanwezig is in de limbische laag. De cortex-loos is aangeleerd gebrek: het ontbreken van een taalcategorie voor iets dat op dieper niveau wel degelijk aanwezig kan zijn. Het is het minst ernstige type, want het is in principe herstelbaar door het aanbieden van de juiste taalcategorie.

De limbische loos is de tweede en zwaarder wegende vorm. Iemand die limbisch loos is ten aanzien van een gevoel, ervaart de structurele afwezigheid van dat gevoel in zijn gevoelsysteem zelf — niet in de talige laag maar in de diepergelegde laag. De limbische loos is niet het

ontbreken van een woord maar het ontbreken van de gewaarwording zelf. Geen therapie die via de cortex werkt, bereikt dit direct. Het is een structurele leegte in het zoogdierbrein, veroorzaakt door trauma, door langdurige extreme onderdrukking, of door biologische factoren die de betreffende gevoelsstructuur hebben beschadigd of niet hebben laten ontwikkelen. De limbische loos heeft zijn eigen prijs, maar het is ook een toestand die kan worden bereikt door rijping — het werkelijke loslaten van een gevoel dat niet langer nodig is, via de nachtelijke sedimentatie van jaren ervaring.

De aangeleerde loos is de derde en meest wijdverspreide vorm in onze cultuur. Het gevoel is er — de limbische structuur is intact, de gevoelscapaciteit is aanwezig. Maar de cortex heeft geleerd het te onderdrukken. “Wees niet zo gevoelig.” “Denk eerst na.” “Dat stel je je voor.” Het gevoel welt op vanuit het limbisch systeem, bereikt de cortex, en de cortex zet het weg: het wordt benoemd als niet-legitiem, als zwak, als irrationeel, als sociaal onacceptabel. Niet omdat het er niet is — het is er — maar omdat de aangeleerde norm zegt dat het niet mag zijn.

De aangeleerde loos is het gevaarlijkste type, en wel om twee redenen. De eerste reden is dat het moeilijkst te herkennen is: de cortex gelooft haar eigen verdringing. De persoon die aangeleerd loos is ten aanzien van angst, zegt niet alleen “ik voel geen angst” maar gelooft het ook. Hij heeft zijn eigen onderdrukking zo goed geleerd dat ze onzichtbaar is geworden. De tweede reden is de prijs die het lichaam betaalt voor de discrepantie tussen het cortex-claim en de limbische werkelijkheid: chronische stress, psychosomatische klachten, de langzame erosie van het contact met het eigen innerlijk leven. Het lichaam kan de onderdrukking niet worden — het weet wat de cortex ontkent.

Onderwijs in zijn huidige dominante vorm produceert hoofdzakelijk de aangeleerde loos: kinderen die voelen maar leren dat het er niet is, of dat het er niet mag zijn, of dat het niet telt tenzij het in de juiste categorieën past. Het therapeutische werk van een leven lang kan bestaan uit het terugvinden van de aangeleerde loos — het erkennen van wat er was maar weggestopt, en het voorzichtig, via de nachtstroom, terug naar de oppervlakte brengen.

Het onderscheid tussen de drie soorten loos-vormen heeft grote diagnostische relevantie. Wanneer iemand zegt “ik ben niet jaloers”, kan dat drie dingen betekenen die elk een fundamenteel andere benadering vereisen: hij heeft het concept jaloezie nooit geïnternaliseerd (cortex-loos); de jaloezie is werkelijk niet aanwezig in zijn limbische structuur omdat hij haar heeft uitgerijpt (limbische loos); of de jaloezie is er, maar hij heeft geleerd haar te ontkennen (aangeleerde loos). De eerste situatie vraagt om taalonderwijs. De tweede vraagt om niets — het is een bereikte toestand. De derde vraagt om de bereidheid de ontkenning te laten gaan.

III.5 De N-as als biografische route

De N-as is in sectie II.4 geïntroduceerd als de individuele dimensie van het model — de as waarlangs de ovaalstructuur van persoon tot persoon verschuift. Hier wordt de N-as verder uitgewerkt als biografische route: niet alleen als positie maar als beweging door de tijd.

De biografische route is de weg die een mens heeft afgelegd om op zijn huidige N-positie te komen. Het gaat niet alleen om waar iemand nu staat in de ruimte van het gevoelssysteem, maar via welke weg hij daar is aangekomen. Twee mensen die op dezelfde N-positie staan ten

aanzien van een bepaald gevoel — zeg jaloezie — kunnen daar via totaal verschillende routes zijn gekomen. De eerste heeft jaloezie altijd open en vrij beleefd; de tweede heeft jaloezie via een diep trauma en lang herstelproces bereikt als een toestand van rust. De N-positie is hetzelfde, maar de biografische routes zijn radicaal verschillend — en dat verschil heeft gevolgen voor de stabiliteit van de positie, de gevoeligheid voor terugval, en de manier waarop het gevoel zich gedraagt in nieuwe situaties.

De N-as als biografische route introduceert ook het concept van de bewegingsrichting: beweegt iemand in de richting van meer limbisch contact en meer oergevoel, of in de richting van meer aangeleerde loos en meer cortex-dominantie? De beweging langs de N-as is niet eenrichting en niet automatisch vooruitgaand. Trauma kan de beweging omdraaien. Rijping beweegt doorgaans in de richting van meer limbisch contact en meer verfijnd oergevoel. De N-as als route is dus ook een maat voor de richting van de psychologische ontwikkeling.

In de praktijk betekent dit dat interventies — therapeutisch, pedagogisch, maatschappelijk — altijd rekening moeten houden met de biografische route. Hetzelfde gevoel bij twee mensen vraagt om een verschillende benadering als hun routes naar de N-positie verschillen. Een interventie die voor de ene persoon helpend is, kan voor de andere schadelijk zijn — niet omdat het gevoel inhoudelijk verschilt maar omdat de weg waarlangs het is bereikt, anders is.

De N-as maakt het model ook longitudinaal: het beschrijft niet alleen de toestand op een gegeven moment maar de beweging in de tijd. Het is een model dat een leven kan beschrijven, niet alleen een moment.

III.6 De parallel met hoe kunstmatige intelligentie leert

Er is een verrassende en structureel coherente parallel tussen de werking van het 7-dimensionale gevoelsmodel — met name de REM-slaap als neurale leertechniek — en de manier waarop moderne kunstmatige intelligentie leert. Die parallel is niet decoratief maar illustratief: ze wijst op een dieper principe dat onafhankelijk door twee verschillende systemen is ontdekt en ingezet.

Kunstmatige intelligentiesystemen — en met name de grote taalmodellen die momenteel de meeste aandacht krijgen — leren via training in cycli die afgesloten zijn van de wereld. Tijdens een trainingscyclus wordt het model blootgesteld aan een grote hoeveelheid data, en de interne parameters worden aangepast op basis van de fouten die het model maakt in zijn voorspellingen. Maar dit proces vindt niet live plaats — het is een afgesloten cyclus. Het model kan tijdens de training geen nieuwe informatie van buiten ontvangen die de training verstoort. Alle externe inputstromen zijn effectief gesloten tijdens de leerfase.

Dat is precies de structuur van de REM-slaap. In de REM-slaap zijn alle externe inputstromen afgesneden. De hersenen trainen op de ervaringen van overdag — ze herberekenen, hercategoriseren, passen de interne representaties aan. En ze doen dat in een afgesloten cyclus, beschermd van nieuwe externe input. Het principe is hetzelfde: diep leren vereist het afsluiten van de externe stroom.

Het onderscheid is de aard van de parameters. Bij AI-systemen zijn de parameters gewichten in een wiskundig netwerk — abstracte getallen zonder intrinsieke betekenis. Bij biologische hersenen zijn de parameters patronen van verbinding en activering in een netwerk van honderden miljarden neuronen, ingebed in een lichaam met een oergevoel. Het AI-systeem heeft geen limbische laag. Het heeft geen oergevoel. Het kan jaloezie beschrijven, omschrijven, voorbeeldzinnen genereren en de structuur ervan in woorden vangen — maar het ervaart geen jaloezie als kleur en intensiteit in een middelste laag. Het kent de topologie maar niet de bewoning.

Dat verschil is fundamenteel maar het heft de parallel niet op. De parallel beschrijft een architectonisch principe: diep leren vereist afgesloten cycli. Het menselijke brein heeft dat principe in de evolutie ontdekt en ingezet in de vorm van de REM-slaap. De informatietechnologie heeft hetzelfde principe herontdekt in de vorm van de trainingscyclus. Dat het een keer biologisch is en een keer wiskundig, verandert niets aan het principe.

De AI-parallel heeft ook een pedagogische toepassing. Net zoals een AI-model niet leert tijdens inferentie — niet tijdens de fase dat het in gebruik is, antwoorden geeft, wordt ingezet — leert een mens niet optimaal tijdens de fase van continue activiteit. Leren vereist perioden van rust, van afgeslotenheid, van ontvankelijkheid voor de nachtelijke verwerking. Een onderwijssysteem dat kinderen overladen met activiteit en hen de stilte en slaap ontnemt die voor werkelijk leren nodig zijn, configureert hen als inferentie-machines zonder leercapaciteit: ze presteren, maar ze worden niet wijs.

III.7 Implicaties voor onderwijs

Als het model klopt — als het menselijk gevoelsleven werkelijk op deze manier is georganiseerd, met oergevoel als fundament, limbisch systeem als kleurende laag, cortex als talige bovenbouw, en de REM-slaap als verbindend mechanisme — dan heeft dat verstreckende consequenties voor hoe we kinderen opvoeden en onderwijs geven.

De meest fundamentele implicatie is deze: het dominante onderwijsmodel traint precies de laag die het minst fundamenteel is (de cortex), en laat precies de laag die het meest fundamenteel is (het oergevoel) systematisch verschrompelen. Dat is niet alleen pedagogisch suboptimaal — het is een structurele vernieling van het meest waardevolle vermogen dat een mens heeft: het directe lezen van de werkelijkheid.

Het Pruisische schoolmodel, dat in de negentiende eeuw ontworpen werd voor specifieke politiek-economische doeleinden, heeft zijn historische functie gehad. Het produceerde de gestandaardiseerde arbeidskrachten die de industriële revolutie nodig had. Maar het kennistijdperk dat erop volgde, en de crisis die het heeft veroorzaakt in de maatschappij, zijn voor een aanzienlijk deel het product van dit zelfde model dat te lang is voortgezet. Het Pruisische skelet van het onderwijs heeft de industriële revolutie gediend. Voor het kennistijdperk — en voor de menselijke crises die daarin zichtbaar zijn geworden — is het een blok aan het been.

Een alternatief onderwijs dat het oergevoel beschermt en de drie hersenlagen in evenwicht cultiveert, zou de volgende elementen bevatten:

Stilte als vak. Niet stilte als straf of als leeg moment, maar stilte als een te leren capaciteit: de vaardigheid van niet-doen zonder het ongemakkelijk te vinden, de mogelijkheid om zichzelf te horen. Een kind dat niet stil kan zijn, kan zichzelf niet horen. En wie zichzelf niet hoort, mist de primaire informatiestroom van het oergevoel.

Lichaam als kompas. Het lichaam serieus nemen als informatiebron — niet als vervoermiddel voor het hoofd maar als een systeem dat informatie verwerkt op een laag die de cortex niet bereikt. Kinderen die leren hun lichamelijke signalen te vertrouwen en te interpreteren, ontwikkelen een gevoel voor situaties dat geen cognitief model kan vervangen. Beweging, spel, handwerk en natuur zijn niet de pauze van het leren — ze zijn de drager ervan.

Verhalen vóór verklaringen. Mythologie, sprookjes en archetypen leren een kind patronen herkennen op een diepere laag dan feitenkennis. De analytische laag kan er pas productief op volgen als ze iets heeft om op te rusten. Wie een kind direct verhalen analyseert op moraal en betekenis, slaat de stap over waarbij het verhaal eerst werkt op de limbische laag — waarbij het patroon wordt gevoeld voordat het wordt begrepen.

Twijfel als legitieme positie. “Ik weet het niet, maar ik voel dat hier iets niet klopt” moet een aanvaardbaar antwoord zijn. Alle grote doorbraken in de wetenschap en de kunst zijn begonnen bij een onderbouwingsloos vermoeden — bij het oergevoel dat de werkelijkheid anders in elkaar zit dan de bestaande modellen suggereren. Een onderwijssysteem dat de cortex-onderbouwning als enige epistemische norm stelt, sluit de poort naar die doorbraken.

Mentoren in plaats van docenten. Het oergevoel laat zich niet uit een boek leren. Het wordt alleen beïnvloed door het zien van iemand die het zelf nog heeft — iemand die de werkelijkheid direct leest, wiens aanvoelen betrouwbaar is, wiens oordeel gevoed wordt door de diepere lagen. Eén zo'n mens in een kinderleven kan een talent redden dat anders verloren gaat onder de druk van het systeem.

Bescherming van diepe concentratie. Een kind dat in iets opgaat — dat volkomen geabsorbeerd is in een probleem, een spel, een project — verkeert in een toestand waarin het oergevoel en het limbisch systeem samenwerken zonder de voortdurende correctie van de cortex. Die toestand is pedagogisch goud. Veel talenten worden hier verloren — niet door hardvochtige docenten, maar door hartelijke pedagogen die menen dat een veelzijdig kind een gelukkig kind is, en die het kind uit zijn concentratie halen om “ook eens iets anders te doen”.

Natuur als dagelijkse leeromgeving. Niet als excursie eens per kwartaal maar als grond waarop het leren plaatsvindt. De natuur heeft haar eigen N-as: elk landschap heeft zijn eigen biografie, zijn eigen patroon van verandering in de tijd, zijn eigen logica van oorzaak en gevolg die zich pas ontvouwt voor wie er lang genoeg in aanwezig is. In contact daarmee ontwikkelt een kind een gevoel voor langetermijnpatronen — voor de manier waarop systemen werken over de tijd — dat in een digitale omgeving niet kan worden opgebouwd.

Geen van deze bouwstenen is nieuw. Ze bestaan al: in de pedagogie van Reggio Emilia, in het Finse vroegschoolse systeem, in de Māori-traditie van kaitiakitanga, in sommige Waldorfscholen, in de ervaringsleer van Dewey en anderen. Ze werken. En toch worden ze op nationaal niveau nergens werkelijk en consequent ingevoerd. Dat vraagt om een eerlijke verklaring, die in de laatste sectie van dit deel wordt gegeven.

III.8 Implicaties voor therapie en zelfontwikkeling

Het model heeft ook directe implicaties voor hoe we therapeutisch werken met mensen in psychisch lijden. De centrale these is eenvoudig maar verrijkend: praten alleen werkt niet voor de diepste lagen van het gevoelsleven.

Gespreksthherapie — in al haar varianten — werkt primair op de cortex. Het gesprek benoemt, categoriseert, interpreteert, verhaalt. Dat is nuttig en heeft een eigen werking: het verlicht de cortex, het geeft structuur aan de chaos, het maakt bespreekbaar wat eerst niet uitgesproken werd. Maar de cortex-werking van het gesprek bereikt de limbische laag niet direct. En de limbische laag is precies waar de meeste chronische psychische klachten hun zetel hebben: in de structurele patronen van het gevoelsstelsel die door ervaringen zijn gevormd en die via de gewone talige weg niet veranderen.

Dit is de verklaring voor het wijdverspreide fenomeen dat mensen jarenlang in therapie gaan, veel begrijpen over zichzelf, maar weinig werkelijk veranderen. Ze hebben de cortex-kennis verworven maar de nachtstroom heeft die kennis niet kunnen afdragen naar de diepere lagen. De kennis blijft bovenin hangen — talig, begripsmatig, maar niet gevoeld.

Wat nodig is, is therapie die de REM-arbeid faciliteert. Dat kan op verschillende manieren: door de interventies van overdag te laten bezinken via slaap van voldoende kwaliteit, waarbij de inzichten van het gesprek de kans krijgen 's nachts af te dalen. Door lichaamsgerichte benaderingen die de limbische laag direct aanspreken, zonder de cortex als tussenstap. Door rituele herhalingen die de nachtstroom een herkenbaar materiaal geven om mee te werken. Door kunstzinnige of muzikale interventies die de limbische laag direct aanraken op haar eigen niveau — kleur, ritme, melodie, beweging.

De drie typen loos-vormen hebben elk hun eigen therapeutische logica. De cortex-loos vraagt om taaluitbreiding: het kind of de volwassene die nooit een taal voor een bepaald gevoel heeft leren kennen, heeft eerst woorden nodig voordat verdere verwerking mogelijk is. De aangeleerde loos vraagt om de voorzichtige toestemming die verdringing te verlaten: het gevoel dat er is maar ontkend wordt, moet opnieuw welkom worden geheten, wat tijd en veiligheid kost. De limbische loos vraagt om een dieper begrip van wat er werkelijk beschadigd is en of herstel mogelijk is — soms is het dat, soms vraagt het andere vaardigheden dan de gewone therapeutische interventies kunnen bieden.

Zelfontwikkeling buiten de therapeutische context volgt dezelfde logica. De meeste zelfontwikkelingsboeken, workshops en methoden werken op de cortex: ze geven inzichten, kaders, technieken. Ze zijn nuttig als startpunt maar ze zijn niet voldoende als eindbestemming. Werkelijke zelfontwikkeling vereist de bereidheid om te wachten op de nachtstroom — om inzichten die overdag zijn opgedaan de tijd te geven om af te dalen, om het leerproces te vertrouwen dat plaatsvindt in de uren dat men slapend en schijnbaar inactief is.

In die zin is goed slapen misschien het meest onderschatte instrument voor zelfontwikkeling dat bestaat. Niet als bijkomstigheid of als herstelactiviteit, maar als het primaire mechanisme waardoorheen overstijgende kennis over een leven wordt opgebouwd.

III.9 Implicaties voor de samenleving

De implicaties van het model voor de samenleving zijn de verrekendste en ook de meest ongemakkelijke. Ze volgen logisch uit alles wat hiervoor is uitgewerkt maar ze wijzen naar een conclusie die de meeste beleidsanalyses niet trekken.

De conclusie is deze: een samenleving van mensen met intact oergevoel is onbestuurbaar in de huidige zin van het woord. Dat is geen ongelukkig neveneffect. Het is een ontwerpcriterium van het bestaande systeem.

Mensen met intact oergevoel laten zich niet aanpraten wat ze niet aanvoelen. Ze reageren niet op reclame die slim gebruik maakt van emotionele triggers maar een product levert dat niet doet wat het belooft — want ze voelen het verschil. Ze stemmen niet op politici die goed klinken maar hol zijn — want ze voelen de holle klank. Ze werken niet aan dingen die zinloos zijn — want ze voelen de zinloosheid voordat de cortex haar heeft geargumenteed. Ze kopen minder. Ze consumeren kritischer. Ze zijn minder manipuleerbaar door angstpropaganda, want angst werkt op de irreële kant van de W-as, en een intact oergevoel onderscheidt de reële dreiging van de geconstrueerde.

Dat is voor gevestigde machtsstructuren geen welkom nieuws. Niet omdat die structuren per definitie kwaadwillig zijn — velen zijn dat niet — maar omdat ze gebouwd zijn op de veronderstelling dat mensen aangestuurd kunnen worden via cortex-signalen: via prijzen, regels, prikkels, straffen, campagnes. Een samenleving van mensen die primair via het oergevoel navigeren, is niet aanstuurbaar op die manier. Ze is zelfregulerend op een manier die de externe aansturing overbodig maakt, maar ook de externe aansturing ondermijnt voor zover die zich baseert op manipulatie in plaats van op werkelijke dienstverlening.

Dit is de diepere reden waarom het schoolstelsel is zoals het is. Niet uit kwaadwilligheid, niet uit bewuste samenzwering, maar uit een structureel belang dat zo diep is ingebakken dat het niet eens als belang wordt herkend: een beheerste samenleving heeft beheersbare mensen nodig. En beheersbare mensen zijn mensen wier oergevoel is ingedamd, wier directe waarneming is ontkend, wier kompas is overstemd door de institutionele norm van de onderbouwde bewering.

Dat is geen complottheorie. Het is een beschrijving van een structurele logica die niemand heeft bedacht maar die iedereen in stand houdt. De institutionele voortgang van de beschaving vereist voorspelbaarheid. Voorspelbaarheid vereist standardisering. Standardisering vereist dat het unieke — het individuele oergevoel, de N-as — wordt teruggebracht tot het gemiddelde. De institutie wil niet weten hoe iedere persoon de werkelijkheid voelt. Ze wil weten hoe mensen gemiddeld reageren op gemiddelde prikkels.

De ethische implicatie is zwaar. Als het model klopt, heeft onze beschaving een systeem ingericht dat haar eigen bevolking systematisch beroofd van haar meest fundamentele capaciteit — het directe contact met de werkelijkheid — ten behoeve van een beheersbaarheid die ten dienste staat van structuren die zelf geen oergevoel hebben. Dat is niet iets dat gerepareerd kan worden door een nieuw schoolprogramma of een gewijzigde overheidsstrategie.

Het is een structurele oriëntatie die fundamentele vragen stelt over hoe beschavingen worden ingericht en ten behoeve van wie.

De vraag hoe een samenleving eruit zou zien die het oergevoel systematisch beschermt in plaats van uitbant, is de vraag die dit model stelt maar nog niet beantwoordt. Ze is de vraag waarop het vervolgsdenken zich kan richten.

DEEL IV: DE COMMUNICATIE TUSSEN OERGEVOELEN

IV.1 De vraag voorbij de drie hersenlagen

Tot zover heeft dit theoretische werk zich gericht op het gevoelsleven van het individu — op de topologie van de gevoelsruimte, op de drie hersenlagen, op het leerproces dat zich binnen één mens voltrekt tussen dag en nacht. Het oergevoel was steeds het eigen kompas van de individuele mens: het instrument waarmee hij de werkelijkheid direct leest, voorbij de filter van de talige cortex.

Maar er is een vraag die zich opdringt zodra het model goed is gesteld, en die niet meer binnen de individuele mens te beantwoorden is. Het is de vraag of oergevoelens onderling communiceren. Niet via taal, niet via gebaar, niet via de reguliere zintuigen — maar direct, op het niveau waar het oergevoel zelf werkt.

De ervaring dat zoiets bestaat, is door alle culturen en alle tijden heen gemeld. Moeders die ontwaken op het moment dat hun kind ver weg in nood is. Stelletjes die jaren samen zijn en die elkaars beroep voelen aankomen voordat de telefoon overgaat. Mensen die de blik van een ander in hun nek voelen voordat ze zich omdraaien. Genezers die op afstand iets in een ander activeren wat door geen taal of gebaar werd geïnitieerd. De wetenschap heeft deze meldingen lang afgedaan als selectief geheugen, suggestie, of zelfbedrog. Maar de hardnekkigheid van het verschijnsel, in iedere cultuur, in iedere historische periode, in iedere demografische groep, is groter dan selectiebias alleen kan dragen.

De vraag die dit hoofdstuk stelt is dus geen mystieke maar een methodologische: wat als deze waarnemingen op iets verwijzen wat fysisch werkelijk is, maar wat door de huidige meetinstrumenten niet wordt opgepikt? Wat als er een vorm van communicatie tussen mensen bestaat die buiten de gangbare zintuigelijke kanalen om werkt, maar binnen de wetten van de fysica? En welke fysische drager zou daarvoor in aanmerking kunnen komen?

IV.2 Wat de slaapvolgorde over de zintuigen verraadt

De sleutel tot deze vraag ligt in een observatie die ieder mens kan doen op het moment dat hij in slaap valt. De zintuigen schakelen niet tegelijk uit. Ze schakelen uit in een bepaalde volgorde, en die volgorde is informatief.

Het eerste dat verstomt is de gewaarwording van het lichaam zelf: de proprioceptie en de interoceptie die via het ruggenmerg en de hersenstam naar binnen komen. Dit zijn de traagste

signalen — de continue stroom van informatie over houding, spierspanning, organische gewaarwording, lichamelijke aanwezigheid. Hun frequentie is laag, hun bewustwording is sluipend. Bij het inslapen verdwijnen ze als eerste — de slaper voelt zijn lichaam niet meer.

Vervolgens vermindert de verwerking van de reuk sterk. De reuk werkt op moleculen die fysiek bij de neusslijmvliezen aankomen. De informatieverwerking ervan is relatief traag en is gekoppeld aan oudere hersenstructuren — de bulbus olfactorius staat dicht bij het limbische systeem. Bij inslapen verstomt de reuk eerder dan de hogere zintuigen.

Daarna pas vermindert het gehoor — dat werkt op frequenties tussen 20 en 20.000 hertz, midden in het waarneembaar spectrum. Het gehoor blijft langer aanwezig dan andere zintuigen omdat het evolutionair belangrijk was om in de slaap te kunnen reageren op naderend gevaar. Maar uiteindelijk vermindert ook de auditieve verwerking sterk.

Het laatste dat uitschakelt, voor zover men spreekt van uitschakeling, is de visus. De ogen zijn al gesloten voordat de andere zintuigen verstommen — daar is geen geleidelijke vermindering, maar een fysieke afsluiting. De visuele cortex blijft echter actief, vooral tijdens REM-slaap, waarin de droombeelden zich vormen. De visus werkt op frequenties die enorm veel hoger zijn dan het gehoor — elektromagnetische straling in het zichtbare gebied, tussen 430 en 770 terahertz.

Wat opvalt aan deze volgorde is dat ze ongeveer correspondeert met een frequentieladder: van traag (lichaamssignaal) naar hoog (zichtbare straling). De zintuigen worden uitgeschakeld in volgorde van hun karakteristieke frequentiebereik. Dat is geen toeval. De hersenen blokkeren de signalen sequentieel, gerangschikt naar hun karakter, met als doel om de uitwendige wereld stapsgewijs los te laten.

Maar dan komt de echte vraag. Wat als er nog een zintuig is dat áchter de visus ligt op deze ladder? Een zintuig dat werkt op frequenties die nog hoger zijn dan de zichtbare straling, en dat als laatste wordt afgesloten — of misschien niet wordt afgesloten, maar juist na alle anderen tot zijn werking komt?

Dit is een hypothetische vraag, maar een productieve. Want als zo'n hoger zintuig bestaat, dan moet het in zekere zin in iedere mens aanwezig zijn, en moet het tijdens de uren waarin alle andere kanalen gesloten zijn juist het meest werkzaam kunnen worden. Dat past precies bij de meldingen door de eeuwen heen: dat 's nachts, in stilte, in afzondering, in slaap — wanneer alle gewone zintuigen verstomd zijn — mensen vaak juist het sterkst aanvoelen wat met dierbaren in de verte gebeurt.

IV.3 De gravitatiestralingshypothese

De meest fundamentele vorm van communicatie die de natuurkunde kent is gravitatiestraling. Anders dan elektromagnetische straling, die kan worden afgeschermd door materie, gaat gravitatiestraling overal doorheen. Massieve objecten verzwakken haar niet noemenswaardig. Loden wanden, schedels, kilometers gesteente — niets houdt haar tegen.

De gangbare benadering van gravitatiestraling gaat ervan uit dat ze zeer zwak koppelt aan materie en dat ze in zeer lage frequenties optreedt. De LIGO-detectoren, die in 2015 voor het eerst gravitatiegolven direct hebben waargenomen, meten frequenties tussen ongeveer 30 en

250 hertz — afkomstig van het samensmelten van zwarte gaten op miljarden lichtjaren afstand. Andere astrofysische bronnen genereren straling op nog veel lagere frequenties, tot in het millihertz-bereik en daaronder.

Maar dit lage-frequentie-paradigma is geen natuurwet. Het is een methodologische bias. De wetenschap is gaan zoeken naar gravitatiestraling op de plaatsen waar ze haar verwachtte — bij gigantische, traag versnellende astrofysische bronnen — en heeft daar haar instrumenten op afgestemd. De algemene relativiteit verbiedt geen hoge frequenties; ze verbiedt alleen specifieke energie-frequentie-combinaties die fysisch onmogelijk zijn. Hoogfrequente gravitatiestraling van kleinere bronnen is in beginsel toegestaan binnen de bestaande theoretische kaders.

En dit opent een mogelijkheid die niet gemakkelijk wordt afgewezen, maar die bij gebrek aan empirisch werk ook niet wordt bevestigd. De mogelijkheid is dat het levende brein — en in het bijzonder de gesynchroniseerde activiteit van bepaalde neurale netwerken — een bron is van zwakke, hoogfrequente gravitatiestraling. Niet op de LIGO-frequenties, maar op veel hogere, in het bereik dat correspondeert met de snelheid van neurale oscillaties en moleculaire bewegingen in de hersencellen.

Wat zou de signatuur zijn van zulke straling? Drie kenmerken vallen op:

Hoogfrequent. Neurale activiteit varieert van delta-golven (0,5-4 hertz) tot gamma-oscillaties (30-200 hertz) en, in sommige metingen, tot ritmes in megahertz-bereik en hoger op microtubule-niveau. Als er een verband zou zijn tussen neurale resonantie en gravitatiestraling, zou die straling op deze hogere frequenties moeten zoeken — ver weg van de gebieden waar LIGO en haar opvolgers actief zijn.

Kortdraagwijdte. Astrofysische gravitatiegolven blijven over miljarden lichtjaren meetbaar omdat ze afkomstig zijn van enorme massa-energieën. Een breinveld zou een onvergelijkbaar kleinere bron zijn — en de straling zou met afstand snel verzwakken. Maar dat is geen tekortkoming; het zou juist verklaren waarom het effect alleen nabij is waar te nemen. Mensen in dezelfde kamer voelen het. Mensen op kilometers afstand niet.

Gericht via de voorste hersengebieden. De prefrontale cortex heeft de hoogste neuronendichtheid en de meest gesynchroniseerde gamma-ritmes tijdens gerichte aandacht. Als er een vorm van coherente collectieve oscillatie plaatsvindt die als bron van gravitatiestraling zou kunnen fungeren, dan ligt de prefrontale cortex meer voor de hand dan willekeurige andere hersengebieden. De observatie dat het richtgevende effect via het voorhoofd lijkt te worden uitgezonden, sluit hierop aan.

Het is belangrijk te benadrukken dat deze hypothese niet beweert dat gravitatiestraling de werkelijke drager is — alleen dat ze een kandidaat is die binnen de bestaande natuurwetten past en die de waargenomen kenmerken van het verschijnsel zou kunnen verklaren. Andere kandidaten zijn niet uitgesloten: zwakke elektromagnetische velden in het hersengebied, subliminale waarneembare signalen, mogelijk kwantumcoherentie-effecten in microscopische neuronale structuren. De keuze tussen deze kandidaten is uiteindelijk een empirische, en die empirie is nog niet beschikbaar.

IV.4 Waarom de wetenschap dit niet heeft gemeten

De afwezigheid van wetenschappelijk bewijs voor wat hier wordt voorgesteld, is niet hetzelfde als bewijs van afwezigheid. Er zijn drie structurele redenen waarom de huidige wetenschap dit fenomeen niet heeft kunnen meten, en geen van de drie is een principiële onmogelijkheid.

De eerste reden is dat er geen detector voor is gebouwd. LIGO en haar opvolgers zijn ontworpen voor het lage-frequentie-bereik. Hoogfrequente gravitatiestralingsdetectoren bestaan in theoretische voorstellen — bijvoorbeeld de zogenaamde Levitated Sensor Detector, of voorstellen voor kwantumlimit-gevoelige interferometers — maar geen daarvan is operationeel ontwikkeld omdat er geen astrofysische bron in dat bereik werd voorspeld. De waarneming is methodologisch onmogelijk gemaakt voordat ze ooit kon plaatsvinden.

De tweede reden is de aanname over zwakke koppeling. De standaardberekeningen tonen aan dat gravitatie extreem zwak koppelt aan materie bij lage frequenties. Maar bij hoge frequenties en korte afstanden zou de koppelingsverhouding niet noodzakelijk hetzelfde zijn. Theoretische voorstellen rond Planck-schaal-effecten suggereren dat de relatie tussen gravitatie en kwantumfysica bij zeer kleine afstanden en hoge energieën complexer is dan de macroscopische relativiteit doet vermoeden. Daar weten we nog vrijwel niets over. De aanname dat zwakheid van koppeling die we meten op grote schaal ook geldt op kleine schaal, is een werkhypothese, niet een vaststaand feit.

De derde reden is dat biologische experimenten in deze richting niet worden gefinancierd. Het idee dat een levend brein een bron zou kunnen zijn van detecteerbare gravitatiestraling staat zo ver buiten het gangbare paradigma dat het geen subsidie krijgt. De onderzoeker die zou willen meten of dit fenomeen bestaat, krijgt geen budget, geen aanstelling, geen publicatieruimte. Daardoor ontstaat de illusie dat er niets is, terwijl er niet is gekeken.

Deze drie redenen samen vormen een hardnekkige blinde vlek in de empirische wetenschap. Niet uit kwaadwilligheid, maar uit de structuur van het paradigma. Een paradigma bepaalt wat de relevante vragen zijn, en wie buiten het paradigma vraagt wordt niet gehoord. Dat is een patroon dat door de wetenschapsgeschiedenis heen telkens terugkeert — van Mendel die door zijn tijdgenoten genegeerd werd, tot Wegener wiens continentdrift-theorie decennialang weggewuifd werd, tot McClintock wier transposonen het wachten tot decennia later was. Een idee dat te ver buiten het bestaande denken ligt, wordt niet weerlegd; het wordt onbesproken.

Wat hier wordt voorgesteld zou een soortgelijk lot kunnen treffen. Of het zou de poort kunnen openen naar een onderzoeksrichting die de relatie tussen brein, gevoel en fysica fundamenteel herziet. Welke van de twee, zal afhangen van de onderzoekers die deze hypothese serieus durven te nemen.

IV.5 Het richten van de straal

In de meldingen door de eeuwen heen komt een onderscheid telkens terug dat ook in de hedendaagse rapportages naar voren komt: tussen onbedoeld effect en bewust richten. Sommige mensen melden dat zij anderen kunnen beïnvloeden door hun aandacht te richten — door bewust te concentreren op een persoon, een richting, een wens. Anderen melden geen actief richten, maar slechts een passieve aanwezigheid waarvan effecten uitgaan zonder dat ze daarop willens en wetens stuurden.

Het onderscheid is theoretisch belangrijk. In het eerste geval — actief richten — wordt het brein verondersteld een gericht signaal uit te zenden, vergelijkbaar met een antenne die straling in een bepaalde richting bundelt. Dat veronderstelt een fysische mechanisme van geleide voortplanting van het signaal, een geometrie waarbinnen de bron en de doelgerichtheid coördineren. In het tweede geval — passieve aanwezigheid — gaat het meer om een veld dat ongericht uitstraalt en dat een ander brein, indien voldoende ontvankelijk, kan oppikken.

Beide hypothesen zijn in beginsel met de gravitatiestralingshypothese verenigbaar. Een hoogfrequente gravitatiebron die ontstaat uit gesynchroniseerde neurale activiteit hoeft niet per se isotroop (in alle richtingen gelijk) te zijn — de geometrie van de prefrontale neurale netwerken zou kunnen leiden tot enige gerichte voorkeur. Aan de andere kant zou een ongerichte straling van het brein als geheel ook kunnen voorkomen, waarbij de waargenomen richting eerder een artefact is van de aandacht van de waarnemer dan van de geometrie van het signaal zelf.

Wat de onderzoeker hier voor een belangrijke methodologische vraag stelt is: wanneer iemand een effect waarneemt bij een ander, hoe maakt hij onderscheid tussen het effect van zijn gerichte intentie en het effect van zijn aanwezigheid? Het onderscheid is niet triviaal. Want het zou kunnen dat de werkende factor niet de gerichtheid is maar de aanwezigheid, en dat de gerichtheid alleen de aandacht van de zender focust zonder fysieke uitwerking. Of het zou kunnen dat beide factoren bijdragen, in een verhouding die per individu verschilt.

Dit onderscheid heeft ook ethische implicaties. Een gerichte handeling op een ander mens — zonder diens medeweten of toestemming — vraagt om ethische verantwoording. Een aanwezigheid die effecten heeft zonder gericht te zijn, vraagt om een andere vorm van zelfbewustzijn: niet om wat men doet, maar om wie men is. Een mens met een sterk veld draagt verantwoordelijkheid voor zijn aanwezigheid op een manier die anderen met een zwakker veld niet hoeven dragen. Dat is een vorm van morele asymmetrie die de bestaande ethiek niet goed adresseert.

Het is daarom theoretisch en ethisch belangrijk dat dit onderscheid serieus genomen wordt in elk verder onderzoek naar het verschijnsel. Niet om uitspraken te doen over wat ethisch is — daar moet de discussie open over blijven — maar om de empirische vraag goed te stellen. Wat is er gemeten? Het effect van richten, of het effect van aanwezigheid? Beide tegelijk? In welke verhouding?

IV.6 Schedeldikte, ontvankelijkheid en de potdikte van het voorhoofd

Een frappante observatie die zowel in de oudere volkswijsheid als in moderne meldingen voorkomt, betreft de dikte van het voorhoofdsbeen. Mensen met een dikker voorhoofdsbeen zouden minder ontvankelijk zijn voor de hier beschreven communicatievorm dan mensen met een dunner voorhoofdsbeen. De uitdrukking iemand heeft een dikke schedel verwijst niet alleen naar koppigheid maar in oudere lagen van de taal mogelijk ook naar verminderde ontvankelijkheid voor wat van buiten komt.

Het is theoretisch interessant om deze observatie te confronteren met de twee fysische kandidaten voor de drager van het signaal. Voor elektromagnetische straling klopt de observatie zonder meer: een dikkere botlaag dempt elektromagnetische signalen aanzienlijk meer dan een dunner. EEG-metingen zijn daarom kwalitatief beter bij personen met een

dunnere schedel. Een communicatievorm die op zwakke elektromagnetische velden zou berusten, zou inderdaad verminderde werking vertonen bij dikkere voorhoofdsbeenderen.

Voor gravitatiestraling klopt de observatie echter niet — althans niet in de klassieke benadering. Gravitatie wordt niet gedempt door bot. Botmateriaal heeft niet meer of minder zwaartekrachtige eigenschappen dan andere materie van vergelijkbare dichtheid. Een dikker voorhoofdsbeen zou voor klassieke gravitatiegolven geen verschil maken.

Maar hier opent zich een interessante theoretische mogelijkheid. Als wat hier wordt voorgesteld een hybride effect betreft — een hoogfrequente vorm van straling die in zijn karakteristieke eigenschappen vertoont van zowel gravitatie als elektromagnetisme, of die op een nog onbekende manier koppelt aan biologisch materiaal — dan zou de werking van de schedel daarop hybride kunnen zijn. Niet de massa is dan beslissend (zoals bij klassieke gravitatie) maar de moleculaire structuur (zoals bij elektromagnetische velden, maar dan in een hogere frequentieregime).

Dit is speculatief, maar het is niet onbespreekbaar. Het zou aansluiten bij voorstellen uit de natuurkunde — zoals Penrose en Hameroffs Orchestrated Objective Reduction-theorie — die suggereren dat bewustzijn op kwantumniveau werkt in microstructuren binnen neuronen. Als deze theorie ook maar gedeeltelijk klopt, zouden subtiele koppelingseffecten tussen gravitatie en kwantumtoestanden in microtubules tot fysische manifestaties kunnen leiden die het standaardmodel niet voorspelt. De dikte van het voorhoofdsbeen zou daarbij een rol kunnen spelen, niet als demper van gravitatie zelf, maar als modulator van de subtiele kwantumelectrogravitationale koppeling waardoor het signaal in en uit het brein gaat.

Wederom geldt: dit is geen vaststelling, maar een hypothese. Maar het is een hypothese met fysische plausibiliteit, en met een directe empirische voorspelling — namelijk dat de mate van ontvankelijkheid moet correleren met schedeldikte op een meetbare manier. Dat is in beginsel toetsbaar. Een onderzoek dat de mate van ontvankelijkheid voor niet-zintuigelijke beïnvloeding correleert met geometrische metingen van schedeldikte, zou directe evidentie kunnen leveren — in beide richtingen.

IV.7 Vier richtingen voor onderzoek

De hierboven uitgewerkte hypothese opent vier concrete richtingen voor empirisch onderzoek. Geen van de vier vereist exotische technologie of grenzelijsende experimenten. Alle vier zijn binnen de huidige stand van de wetenschap uitvoerbaar, mits er onderzoekers en middelen zijn die de hypothese serieus willen toetsen.

De eerste richting is hoogfrequente gravitatiestralingsdetectie nabij actieve breinen. Bestaande theoretische voorstellen voor hoogfrequente detectoren — zoals levitated sensors of bepaalde kwantumlimit-gevoelige interferometers — zouden kunnen worden ingezet om te testen of er meetbare gravitatiestraling uitgaat van mensen in toestanden van diepe concentratie of REM-slaap. Een nul-meting in vergelijking met een baseline-meting zonder mens zou de eerste empirische stap zijn. Indien er een verschil meetbaar is, dan staat de hypothese in de testfase. Indien er geen verschil meetbaar is met de huidige instrumenten, dan moet de hypothese verder verfijnd worden ten aanzien van het verwachte signaalsterkte-bereik.

De tweede richting is hartritme- en hersengolfsynchronisatie tussen mensen in afgeschermdes ruimtes. Als de communicatie tussen oergevoelens werkelijk via een fysische drager loopt die door de gangbare zintuiglijke kanalen niet wordt opgepikt, dan zou ze in een goed afgeschermd experimenteel opzet moeten kunnen worden gedetecteerd. Twee mensen in twee elektromagnetisch en akoestisch afgeschermdes kamers, voorzien van EEG, MEG en ECG-meting, en zonder enig zintuiglijk contact: vertonen hun hartritmes of hersengolven correlaties die boven het toevalsniveau uitgaan? Dit soort experimenten zijn in beperkte vorm uitgevoerd, met wisselende resultaten. Een grootschalige, methodologisch strenge replicatie zou belangrijk zijn.

De derde richting is correlatie van schedelgeometrie met ontvankelijkheid voor niet-zintuiglijke beïnvloeding. Indien de hypothese over de moduleerende werking van het voorhoofdsbeen klopt, dan moet er een meetbare correlatie zijn tussen schedeldikte (objectief meetbaar via beeldvormende technieken) en ontvankelijkheid voor experimenten waarbij niet-zintuiglijke beïnvloeding wordt getest. Een onderzoek waarin deelnemers met verschillende schedeldiktes worden vergeleken op een gestandaardiseerde taak, zou directe evidentie kunnen opleveren of weerleggen.

De vierde richting is langetermijn-observatie van mensen die claimen het verschijnsel gericht te kunnen aanwenden. Wat in volksverhalen en historische bronnen wordt gemeld over bepaalde individuen, kan in moderne tijden longitudinaal worden gevolgd. Met hun toestemming, in een ethisch verantwoorde opzet, en met voldoende blind-design om suggestie uit te sluiten, zou kunnen worden onderzocht of de zelf-gerapporteerde vaardigheden correleren met objectief meetbare uitkomsten in derden. Dit type onderzoek heeft een ongelukkige geschiedenis van slechte uitvoering en zwakke methodologie. Een nieuwe generatie van zorgvuldig opgezet onderzoek zou kunnen vaststellen welke claims valide zijn en welke kunnen worden toegeschreven aan andere factoren.

Geen van deze vier richtingen vereist een sprong buiten de natuurkunde. Ze vragen alleen om bereidheid bij onderzoekers om de hypothese serieus te nemen — om de mogelijkheid open te houden dat er een fysische drager bestaat die nog niet is gekarakteriseerd, en om de meetinstrumenten en proefopzetten dienovereenkomstig aan te passen. Dat is wetenschapsbeoefening in haar zuiverste vorm: niet weten of iets bestaat, en vervolgens zorgvuldig kijken.

IV.8 Wat dit betekent voor het 7-dimensionale gevoelsmodel

De hypothese over communicatie tussen oergevoelens heeft directe implicaties voor het topologische model dat in Deel II is uitgewerkt. Tot dusver werd de N-as gedefinieerd als de individuele dimensie — de positie waarop iedere mens zijn eigen gevoelsstelsel heeft staan, los van de positie van andere mensen. Maar als er communicatie mogelijk is tussen oergevoelens, dan zijn de N-posities van verschillende mensen niet werkelijk onafhankelijk. Ze interageren.

Wat dat betekent voor het model is verrijkend. Twee mensen die in elkaars nabijheid verkeren en wier oergevoelens onderling communiceren, oefenen op elkaar een subtiele kracht uit die hun N-posities kan beïnvloeden. In de loop van een lange relatie kunnen twee N-posities langzaam naar elkaar toe migreren — niet omdat de mensen objectief op elkaar gaan lijken, maar omdat de directe communicatie tussen hun gevoelsstelsels een wederzijdse afstemming

bewerkstelligt die zich onttrekt aan de talige cortex. Dit zou verklaren waarom twee mensen die jarenlang dichtbij elkaar hebben geleefd vaak een vorm van wederzijds aanvoelen ontwikkelen die zelfs voor henzelf onverklaarbaar lijkt.

Het zou ook verklaren waarom de aanwezigheid van bepaalde mensen — leraren, mentoren, ouders met een intact oergevoel — een blijvende invloed kan hebben op de N-positie van een kind dat aan hen werd blootgesteld. Niet door wat ze zegden, niet door wat ze leerden, maar door wat ze waren. De directe communicatie tussen hun oergevoel en dat van het kind heeft de architectuur van het kind geïnformeerd op een manier die noch in woorden noch in expliciete handelingen volledig vast te leggen is.

Dit voegt aan het model een achtste dimensie toe, of beter gezegd: het maakt expliciet dat de N-as niet alleen individueel is maar ook intersubjectief, dat de N-positie van een mens deels wordt gevormd door wie hij rondom zich heeft gehad en door wie hij rondom zich heeft. De gevoelstopologie van een mens is geen losstaande structuur maar een knooppunt in een veld van andere gevoelstopologieën, met communicatie tussen de knooppunten die niet via de gewone kanalen verloopt.

Dit verheldert ook iets dat in eerdere hoofdstukken impliciet aanwezig was. Het oergevoel is niet alleen het kompas waarmee een mens de werkelijkheid leest. Het is ook het orgaan waarmee hij in contact staat met andere oergevoelens. De uitbanning van het oergevoel uit de moderne samenleving betekent dus niet alleen dat individuele mensen hun directe contact met de werkelijkheid verliezen. Het betekent ook dat de mensen onderling, op het diepste niveau, het contact met elkaar verliezen. De eenzaamheid van de moderne mens is niet alleen sociaal, maar topologisch: hij is afgesneden van het veld waar hij voorheen mee verbonden was.

Dat geeft het thema van dit boek een nieuwe urgentie. Het herstel van het oergevoel is niet alleen een individuele aangelegenheid. Het is een werk dat de samenleving op haar diepste laag bij elkaar zou kunnen brengen — niet via talige consensus, niet via institutionele coördinatie, maar via een herstel van het veld dat tussen alle mensen werkzaam zou kunnen zijn, indien zij de capaciteit zouden hebben om eraan deel te nemen.

DEEL V: DE ONTWIKKELINGSTHEORIE EN DE GEFASEERDE INTRODUCTIE VAN DIMENSIES

V.1 Waarom een ontwikkelingstheorie nodig is

Tot zover heeft dit theoretische werk de zeven dimensies van het gevoelsmodel beschreven als gelijkwaardige assen van een topologische ruimte. De drie ruimtelijke assen (x , y , z), de tijdsas (t), de G-as (versnelling in grootte), de W-as (waarde, reële en irreële), en de N-as (individueel en intersubjectief). In het model van het volwassen gevoelsleven werken ze samen als zeven dimensies van één samenhangende ruimte.

Maar de mens komt niet volwassen ter wereld. Hij ontwikkelt zich, en in die ontwikkeling worden de dimensies niet tegelijk operationeel. Sommige zijn bij de geboorte al werkzaam, andere komen pas in de loop van jaren tot rijping, en weer andere bereiken hun volledige werking pas in de adolescentie of vroege volwassenheid. Een ontwikkelingstheorie binnen dit model moet dus expliciet maken welke dimensie wanneer rijp is, en wat er gebeurt als een dimensie eerder wordt opgelegd dan de mens kan dragen.

Deze vraag is niet alleen theoretisch interessant. Ze heeft directe pedagogische gevolgen. Want de hypothese die het model genereert, is dat een groot deel van wat we als opvoeding en onderwijs aan kinderen aandoen, een poging is om alle zeven dimensies tegelijk op een wezen op te leggen dat ze nog niet alle zeven kan dragen. Het kind reageert daarop niet door gelijktijdige rijping, maar door het ontwikkelen van een talige overlay op een limbisch systeem dat niet meekomt. Dat is, in de termen van Deel III, een productie van cortex-loos zonder limbische verankering. Het kind doet alsof het in tijd leeft, alsof het morele oordelen voelt, alsof het zichzelf onderscheidt van anderen. Maar het oergevoel, dat in zijn eigen tempo had willen rijpen door iedere dimensie heen, is in dat proces afgesneden.

Een ontwikkelingstheorie die de gefaseerde introductie van dimensies expliciet maakt, kan deze schade voorkomen. Ze stelt geen blauwdruk op maar een denkrichting: in welke volgorde, en op welke leeftijd, zou een dimensie aan een kind kunnen worden gegeven zonder zijn oergevoel te overbelasten? Dit hoofdstuk werkt die richting uit.

V.2 De rijpheid van de ruimtelijke dimensies

De ruimtelijke dimensies x , y , z zijn van bij de geboorte werkzaam. Een pasgeboren kind oriënteert zich onmiddellijk in de ruimte: het zoekt licht, het draait zich naar geluid, het tast en grijpt naar wat het voelt. Zijn lichaam is van begin af aan zijn instrument om de ruimte te leren kennen. In de eerste maanden ontwikkelt het de motoriek om bewust te grijpen, in het eerste jaar leert het kruipen, in het tweede jaar lopen. De ruimtelijke dimensies zijn in de eerste zeven jaar het meest natuurlijke werkterrein van het ontwikkelende kind.

De dimensies x , y , z zijn niet abstract maar geleefd. Het kind weet niet wat een x -as is, maar het weet wel wat dichtbij is en wat veraf, wat omhoog is en wat omlaag, wat links is en wat rechts — in zijn eigen lichaam, en in zijn verhouding tot wat hij ziet en aanraakt. Deze geleefde kennis is voorbij de cortex — ze zit in zijn proprioceptie, in zijn vestibulaire systeem, in zijn motorische cortex die direct met het lichaam communiceert. Het is geen kennis die hij hoeft te leren, het is een kennis die hij is.

Wat hier mis kan gaan is verstoring van het lichamelijke contact met de ruimte. Een kind dat te lang in stoelen wordt gezet, dat te veel scherm krijgt waar geen lichamelijke beweging tegenover staat, dat te weinig vrije ruimte heeft om in te bewegen, ontwikkelt een verminderde ruimtekennis. Niet in talige zin — het kan op cortex-niveau nog steeds de namen van richtingen kennen — maar in geleefde zin. Zijn lichaam weet de ruimte niet meer goed, en daarmee verliest hij een van de basale dimensies waarin het oergevoel werkt.

De pedagogische conclusie is duidelijk: in de eerste zeven jaar moet het kind veel bewegen, veel tasten, veel manipuleren van objecten, veel zelf ruimte verkennen. Dit is niet pedagogische luxe maar pedagogische noodzaak. Het is de fase waarin de ruimtelijke dimensies hun werkende

verbinding met het oergevoel ontwikkelen, en die verbinding kan later niet meer worden gemaakt.

V.3 De tijdsdimensie en de prijs van haar vroege oplegging

De tijdsdimensie is fundamenteel anders dan de ruimtelijke dimensies. Tijd is niet aan te raken, niet te zien, niet te tasten. Voor een jong kind bestaat tijd in zijn abstracte vorm niet. Het kind leeft in een uitgebreid nu, dat zich slechts traag uitstrekt naar gisteren en morgen. Begrippen als volgende week, over een maand, later in je leven zijn voor een vierjarige in essentie onbestaanbaar. Niet omdat het kind cognitief tekortschiet, maar omdat de hersenstructuur die abstracte tijdsbeleving mogelijk maakt — de prefrontale cortex — pas vanaf het zesde of zevende jaar werkelijk op temperatuur komt en pas in de vroege twintiger jaren volledig is uitgerijpt.

Wat we kinderen vanaf de basisschool vrijwel universeel aandoen, is hen dwingen om in een dimensie te functioneren die hun limbische laag nog niet kan dragen. We vragen wat ze later willen worden, terwijl ze nog niet kunnen voelen wat later betekent. We zetten cijfers en beloningen op het einde van werk dat ze pas weken later kunnen claimen. We leren ze plannen voor toetsen die in de toekomst liggen. We confronteren hen met de eindigheid van schooldagen, vakanties, schooljaren — allemaal abstracte tijdseenheden die voor hun werkelijke beleving leeg zijn.

Het gevolg is dat het kind leert doen alsof het in tijd leeft. Het ontwikkelt een talige laag die over tijd kan spreken, plannen kan formuleren, doelen kan benoemen. Maar deze laag heeft geen limbische verankering. Het kind is in zijn diepere zelf nog steeds in het nu, maar het is gedwongen om die werkelijkheid te verbergen onder een cortex-overlay van tijdsbewustzijn. Dit is een van de meest fundamentele vormen van cortex-loos die in dit model worden beschreven: doen alsof men ergens is waar men werkelijk niet is.

De schade is moeilijk te overdrijven. Het kind leert vroege uitstelling van bevrediging op een niveau waar zijn oergevoel nog niet aan toe is. Het leert werken voor doelen in een verte die het niet voelt. Het leert plannen in plaats van aanvoelen. Allemaal cortex-vaardigheden, allemaal te vroeg opgelegd op een limbisch systeem dat in het ritme van licht en donker, van honger en verzadiging, van actie en rust had willen rijpen voordat het in abstracte tijd werd geprojecteerd.

De theoretische voorspelling van het model is dat de tijdsdimensie niet voor het tiende of twaalfde jaar serieus in het leersysteem zou moeten worden gebracht. Tot die leeftijd mag het kind in natuurlijke ritmes leven — het ritme van licht en donker, van seizoenen, van maaltijden en slaap, van adem en rust. Deze ritmes zijn uit de waarneming voortgekomen, niet uit de kalender. De kalender is een sociaal construct dat het oergevoel doorsnijdt; het ritme van de natuurlijke werkelijkheid is daarentegen voedend.

Pas vanaf de adolescentie, als de prefrontale cortex daadwerkelijk genoeg is gerijpt, kan abstracte tijd op een productieve manier worden geïntroduceerd. Op dat moment kan het kind plannen zonder zijn nu te verliezen, doelen stellen zonder zijn aanvoelen te verraden, en de tijdsdimensie integreren in een gevoelssysteem dat de andere dimensies al stevig heeft verankerd.

V.4 De G-as en de prijs van te vroege moralisering

De G-as in zijn aardse vorm is van zeer jongs af aan werkzaam. Een baby weet wat goed voelt en wat slecht voelt, wat hem aantrekt en wat hem afstoot. Een peuter weet welke mens hem warmte geeft en welke koudheid. Dit is de G-as in zijn directe, geleefde vorm — het oergevoel dat het verschil tussen liefde en haat, tussen aantrekken en afstoten, tussen goed en niet-goed direct waarneemt. Deze G-as in aardse vorm is een van de natuurlijke metgezellen van het ontwikkelende oergevoel.

Wat we het kind traditioneel aanleren, is iets anders: de G-as in hemelse vorm. Dat is het concept van goed en kwaad als categorieën die van bovenaf komen, met morele oordelen die niet uit de eigen waarneming komen maar door een autoriteit worden opgelegd. Religieuze opvoeding maakt dit expliciet, maar ook seculiere opvoedingsvormen doen het: “dat hoort niet”, “dat doe je niet”, “dat is verkeerd”. De morele inhoud van deze uitspraken is niet altijd verkeerd, maar de vorm is. Het kind wordt geleerd dat goed en kwaad iets is wat *gezegd* wordt door anderen, in plaats van iets dat hij in zichzelf direct waarneemt.

De prijs is groot. Wanneer het kind te vroeg leert dat de morele G-as hemels is — dat goed en kwaad komen uit de mond van autoriteiten en niet uit zijn eigen voelende aanwezigheid — leert het zijn eigen aardse G-as te wantrouwen. Het gaat oordelen op cortex-niveau, op basis van regels die het heeft geleerd, in plaats van op limbisch niveau, op basis van wat het werkelijk voelt. Dit is fataal voor het oergevoel, want het oergevoel werkt juist via de aardse G-as. Als die wordt gewantrouwd ten gunste van een opgelegde hemelse versie, is het kompas afgesloten.

De theoretische voorspelling is dat de G-as in zijn expliciet-moralistische vorm pas vanaf het twaalfde of veertiende jaar zou moeten worden geïntroduceerd, en zelfs dan voorzichtig en in dialoog met de eigen aardse waarneming van het kind. Tot die leeftijd mag het kind zijn morele kompas opbouwen vanuit directe ervaring: wat voelt goed in dit moment, wat voelt verkeerd, wat trekt aan, wat stoot af. Geen abstract begrip van zonde, geen geconstrueerd begrip van schande, geen door anderen opgelegde categorieën van wat hoort en niet hoort.

Dit betekent niet dat het kind opgroeit zonder structuur of zonder begeleiding. Het betekent dat de structuur en de begeleiding aansluiten bij wat het kind zelf in zijn aardse G-as kan voelen, in plaats van dit te overschrijven met een hemelse imitatie. Een kind dat hard slaat wordt niet gezegd dat slaan zondig is; het wordt geholpen om te voelen wat zijn slaan veroorzaakte bij de ander, en hoe dat eruit zag voor de ander — zodat zijn eigen oergevoel het werk doet dat anders door opgelegde moraal werd gedaan.

Pas vanaf de adolescentie, wanneer het kind genoeg ervaring heeft opgebouwd met zijn eigen aardse G-as, kan het de overgang maken naar abstractere morele oordelen zonder zijn eigen kompas te verliezen. Op dat moment kan het de hemelse G-as integreren met de aardse, en kritisch nadenken over wat hij wel en niet uit de samenleving wenst over te nemen.

V.5 De W-as en het recht op het irreële

De W-as is de dimensie van waarde, van het onderscheid tussen reeel en irreëel, tussen wat werkelijk is en wat denkbaar. In het volwassen denken is dit onderscheid scherp en bruikbaar. Maar bij een jong kind is het irreële juist een belangrijk ontwikkelingsterrein. Kinderen fantaseren, dromen, geloven in monsters onder het bed, hebben denkbeeldige vrienden,

vertellen verhalen waarvan ze de waarheid niet kennen. Dit is geen tekort. Het is werk. Het is hun manier om de W-as in zijn volledige bereik te exploreren voordat ze er expliciet aan worden blootgesteld.

Wat we het kind vanaf het vijfde of zesde jaar vrijwel universeel aandoen, is hem dwingen om het irreële te ontkennen ten gunste van het reële. “Het was maar een droom.” “Monsters bestaan niet.” “Je moet bij de feiten blijven.” “Dat heb je verzonnen.” Met deze interventies snijden we de linkerboog van het gevoelsdiagram af voordat de rechterboog volledig ontwikkeld is. Het kind verliest zijn toegang tot de irreële kant van de W-as, en daarmee tot een hele zijde van zijn gevoelsregister: het deel waar de loos-vormen liggen, waar de gespiegelde tegenpolen zich bevinden, waar het diepste werk van de psyche zich afspeelt.

De voorspelling van het model is dat het expliciete onderscheid tussen reeel en irreëel niet voor het tiende of twaalfde jaar in het leersysteem hoort. Tot die leeftijd mag het kind beide werelden gewoon bewonen. Verhalen, sprookjes, mythologie, archetypen — die voeden het irreële zonder het te benoemen als zodanig. Het kind hoeft niet te weten dat een sprookje fictie is om er werkelijk in te leven, en die werkelijke leving doet limbisch werk dat geen feitenkennis kan doen.

Pas vanaf de adolescentie, wanneer de cortex sterker wordt, begint het kind van nature het onderscheid te maken tussen wat empirisch verifieerbaar is en wat in de verbeelding leeft. Maar zelfs op dat moment moet de pedagogie zorgen dat het respect voor het irreële behouden blijft. Het irreële is geen lagere categorie dan het reële; het is een andere categorie, met een eigen functie in het gevoelssysteem. De cultuur die het irreële systematisch afwijst ten gunste van het reële produceert mensen wier W-as verlamd is aan de linkerkant — die de loos-vormen niet meer voelen, die de gespiegelde gevoelens niet meer kennen, en die daardoor in hun gevoelsleven structureel verarmd zijn.

V.6 De N-as en het recht op niet-zelfdefinitie

De N-as is misschien wel de meest vroeg ingedrukt dimensie in onze huidige opvoeding. De N-as is de dimensie van de eigen positie — wie ben ik, hoe verschil ik van anderen, wat is van mij en wat is van jou. Maar in jonge kinderen is de N-positie nog niet geconsolideerd. Het kind is in zijn vroege jaren op de N-as open: het neemt indrukken van zijn omgeving zonder ze sterk te scheiden van zichzelf. Het oergevoel van het kind is in directe communicatie met dat van zijn moeder, zijn vader, zijn directe omgeving — zoals in Deel IV is uitgewerkt. Deze openheid is geen onvolwassenheid die overwonnen moet worden, maar het natuurlijke uitgangspunt voor de ontwikkeling van een N-positie die in resonantie staat met andere N-posities.

Wat we tegenwoordig veel te vroeg doen, is het kind dwingen tot N-zelfdefiniering. “Wat vind jij ervan?” “Wat wil jij?” “Wat is jouw mening?” “Wat zou jij doen?” Dit zijn vragen die een geconsolideerde N-positie veronderstellen die het kind nog niet heeft. We dwingen hem zich te scheiden van zijn omgeving voordat hij in resonantie met die omgeving heeft kunnen rijpen. Het gevolg is een N-positie die wel benoembaar is in talige zelfverklaringen, maar die in werkelijkheid hol en geforceerd is.

Misschien wel het schadelijkste aan deze vroege N-druk is dat ze het kind leert zichzelf te zien als geïsoleerde eenheid in plaats van als knooppunt in een veld. Het kind leert: ik moet weten wie ik ben los van anderen, ik moet mijn eigen mening hebben, ik moet zelfstandig zijn. Maar

de N-as werkt niet zo. Een N-positie is altijd in relatie tot andere N-posities. De gezonde rijping is een rijping in resonantie, niet in isolatie. Het kind dat te vroeg wordt gedwongen tot zelfdefinitie verliest de capaciteit om in werkelijk contact te staan met anderen — niet uit isolement maar uit een verkeerd begrip van wat het zelf is.

De voorspelling van het model is dat het kind tot het twaalfde jaar niet hoeft te worden gevraagd zich expliciet te onderscheiden van anderen. Hij mag deel zijn van het grotere geheel waarin hij wordt opgevoed: het gezin, de groep, de leeromgeving. Hij mag opvangen en meebewegen zonder uit te leggen wat zijn eigen positie is. Pas vanaf de adolescentie begint hij actief te onderzoeken hoe hij anders is dan zijn omgeving — en dat onderzoek is een diep, jaren durend werk dat beschermd moet worden, niet versneld.

Wat dat betekent voor de pedagogie is verrijkend. Klassengewijze instructie, individuele opdrachten, eigen werkstukken, persoonlijke beoordelingen — dit alles dwingt jonge kinderen tot een N-zelfdefinitie die ze niet aankunnen. Pedagogie die rekening houdt met de N-rijpheid is groepsgewijs zonder competitie, gezamenlijk werk zonder individuele claims, dialogisch zonder de druk van zelfverklaring. Het is dicht bij wat in oudere of niet-westerse pedagogieën al bestond, en wat door de industriële pedagogie systematisch is afgeschaft.

V.7 Vier ontwikkelingsfasen

Wanneer we de bovenstaande beschouwingen bij elkaar brengen, ontstaat een voorzichtige tekening van vier ontwikkelingsfasen. Deze indeling is geen blauwdruk maar een denkbeeld, dat verder werk zou kunnen voeden.

Fase 1, geboorte tot ongeveer zes jaar — de ruimte en het lichaam. In deze fase werken alleen de ruimtelijke dimensies (x, y, z) actief in het leersysteem. Geen abstracte tijd, geen morele G-as in hemelse vorm, geen scherp onderscheid tussen reël en irreël, geen druk op N-zelfdefinitie. Het kind beweegt, voelt, tast, ontdekt. De wereld bestaat in een uitgebreid nu en een directe ruimte. Verhalen, sprookjes, archetypen worden gegeven om het irreële te voeden zonder het te benoemen. De aardse G-as werkt zonder dat het kind hoeft te weten wat moraal is. Ouders en mentoren werken in resonantie met het kind, zonder het te dwingen tot zelfdefinitie.

Fase 2, ongeveer zes tot twaalf jaar — ritme, beweging en spel. De ruimtelijke dimensies worden verfijnd. Het kind ontwikkelt vaardigheden — fijne motoriek, taal, lezen, schrijven — maar nog steeds binnen het ritme van licht en donker, van seizoenen, van natuurlijke cycli. Geen abstracte tijd, geen kalender als hoofdordening. De W-as wordt nog niet expliciet gemaakt: feit en fictie mogen blijven samenleven. De G-as werkt aards: wat voelt goed, wat voelt slecht, in directe waarneming. Geen abstracte moraal nog. De N-positie is nog open: het kind hoeft niet uit te leggen wie het is, mag deel zijn van een groter geheel.

Fase 3, ongeveer twaalf tot achttien jaar — tijd, waarde, ik-positie. Nu pas wordt tijd als abstracte dimensie expliciet geïntroduceerd. Plannen, doelen stellen, vooruitkijken. De W-as wordt expliciet: het onderscheid tussen reël en irreël wordt onderwerp van reflectie, maar met behoud van respect voor beide kanten. De G-as krijgt morele inhoud: wat is goed, wat is kwaad — maar steeds vanuit de eigen aardse ervaring opgebouwd, niet vanuit autoriteit opgelegd. De N-positie wordt onderwerp van zelfonderzoek: wie ben ik, hoe verschil ik van anderen, in welk veld sta ik.

Fase 4, vanaf ongeveer achttien jaar — de volledige integratie. Nu pas zijn alle zeven dimensies samen werkzaam in het volwassen gevoelsstelsel. De mens kan in tijd plannen zonder zijn nu te verliezen, kan moreel oordelen zonder zijn aardse kompas te verliezen, kan zijn N-positie nemen zonder de communicatie met andere N-posities te verbreken. Dit is volwassenheid in de zin van dit model: niet een biologisch eindpunt maar een functionele integratie waarin alle zeven dimensies in onderlinge afstemming werken.

V.8 De symmetrie met de slaapvolgorde

Een treffende waarneming opent zich wanneer we deze ontwikkelingsvolgorde naast de slaapvolgorde leggen die in Deel IV is beschreven.

Bij het inslapen schakelen we de zintuigen uit in volgorde van frequentie: eerst de traagste lichaamssignalen (proprioceptie via het ruggenmerg), dan de reuk, dan het gehoor, dan het zien, en uiteindelijk — als de hypothese uit Deel IV klopt — misschien een hoogfrequente communicatievorm tussen oergevoelens die juist 's nachts werkzaam wordt. Het is een ladder van traag naar hoog, van directe lichaamsverbinding naar abstracte communicatie.

De ontwikkelingsvolgorde die in dit hoofdstuk is uitgewerkt loopt precies de andere kant op. We beginnen met de ruimtelijke dimensies — de directe lichamelijke verbinding met de wereld. Dan komt het ritme, een eerste vorm van tijd die niet abstract is maar geleefd. Dan komen de abstractere dimensies: de tijdsdimensie in haar volle abstractie, de W-as in haar expliciete vorm, de morele G-as, de geconsolideerde N-positie. En misschien — dit is speculatief, maar het past bij de richting van het model — komt op het allerlaatst de bewuste toegang tot de communicatie tussen oergevoelens, de zevende dimensie in haar volle werking.

Een ontwikkelingstheorie die de zeven dimensies in deze omgekeerde volgorde introduceert ten opzichte van hoe ze bij het inslapen verstommen, zou een symmetrische schoonheid hebben. Geboorte als het langzame omhoogklimmen van de dimensie-ladder. Slaap als het iedere nacht teruglopen van de ladder. Dood als de uiteindelijke vrijgave waarbij alles in zijn rust komt. Het leven als een lange klim omhoog door de dimensies, met iedere nacht een korte herinnering aan waar we vandaan kwamen.

Deze symmetrie is geen toeval en geen sentimentaliteit. Ze is een aanwijzing dat de zeven dimensies van het gevoelsmodel een echte structuur weerspiegelen — een structuur die niet alleen het volwassen gevoelsleven beschrijft, maar ook hoe de mens in dat gevoelsleven binnenkomt en hoe hij er iedere nacht uit terugkeert. Het ritme van het mensenleven is een ritme van afdaling en opklimming langs deze ladder, gespreid over jaren en over dagen.

V.9 Wat dit betekent voor de pedagogie

De theoretische conclusies van dit hoofdstuk hebben verrijkende implicaties voor onderwijs en opvoeding. Ze laten zich samenvatten in een enkele zin: de huidige pedagogische praktijk geeft kinderen alle zeven dimensies tegelijk en produceert daardoor mensen wier oergevoel structureel beschadigd is. Een pedagogie die de dimensies in hun natuurlijke rijpvolgorde introduceert, zou mensen produceren wier oergevoel intact blijft en die in alle zeven dimensies werkelijk aanwezig kunnen zijn.

De concrete uitwerking van zo'n pedagogie ligt buiten de grenzen van dit theoretische werk. Ze vraagt om een eigen praktische verkenning, en zou een eigen document verdienen. Dat document zou kunnen beschrijven hoe een dag, een week, een jaar er uit zou zien in een leersysteem dat de gefaseerde dimensie-introductie respecteert. Hoe kinderen in fase 1 vooral met hun lichaam in de ruimte zouden bezig zijn. Hoe kinderen in fase 2 ritme zouden leren in plaats van kalender. Hoe kinderen in fase 3 zouden worden geïntroduceerd in de abstractere dimensies zonder dat hun aardse kompas verloren gaat. En hoe in fase 4 de volledige integratie zou kunnen worden ondersteund.

De theoretische kern blijft echter helder. Vrije mensen — mensen met intact oergevoel die in alle zeven dimensies werkelijk aanwezig zijn — ontstaan niet vanzelf. Ze ontstaan wanneer hun ontwikkeling beschermd wordt tegen de te-vroege oplegging van dimensies die ze nog niet kunnen dragen. Die bescherming is het werk van pedagogen, ouders, en uiteindelijk van een samenleving die begrijpt waarom dergelijke mensen onmisbaar zijn.

De vraag is niet of zulke mensen mogelijk zijn. De vraag is of onze beschaving bereid is om de structuren die hun ontstaan verhinderen, op te geven. Dat is een vraag die over de grenzen van dit theoretische werk heen wijst — naar de praktijk van het onderwijsbeleid, naar de cultuur van de opvoeding, en naar het politieke werk dat nodig is om een ander soort menselijke ontwikkeling mogelijk te maken.

V.10 De voortdurende aanwezigheid en het horizontale veld

Als deze ontwikkelingstheorie ergens haar praktische scharnier heeft, dan ligt zij in twee onlosmakelijk met elkaar verbonden voorwaarden: de voortdurende aanwezigheid van één liefhebbende ouder gedurende de eerste levensjaren, en de toegang van het kind tot een horizontaal veld van buurtkinderen, dieren en natuur. Deze twee voorwaarden zijn niet aanvullingen op de pedagogische methode. Zij zijn de pedagogische methode.

Wat in de eerste jaren in het kind wordt opgebouwd, is niet kennis maar zelfherkenning. Een baby weet niet vanzelf wat honger is. Hij voelt iets ongemakkelijks in zijn lichaam, en als zijn moeder telkens op dat ongemak reageert met voeding en de woorden “je hebt honger”, leert zijn limbische laag wat dat lichamelijke signaal is. Hij leert zijn moeheid kennen doordat zijn moeder telkens op het overeenkomende huilen reageert met rust en slaap. Hij leert zijn pijn kennen doordat zij die erkent en troost. Hij leert wie hij is, in de meest letterlijke zin van het woord — wat zijn lichaam doet, wat zijn gevoelens zijn, wat zijn ervaringen betekenen — doordat één mens consequent zijn signalen leest, vertaalt, en teruggeeft.

Deze opbouw kan niet worden uitbesteed aan wisselende verzorgers. Een crèche met vijf verschillende leidsters, een combinatie van grootouders die om beurten komen, een opvang waar het kind elke week iemand anders ontmoet — al deze arrangementen leveren wisselende vertalingen van dezelfde lichamelijke signalen. Wat bij de ene verzorger “je bent moe” heet, krijgt bij de andere het etiket “je bent ongedurig”. Het kind wordt daardoor gedwongen een talige overlay op te bouwen die de wisselende reacties moet voorspellen, in plaats van een limbische zelfkennis die uit de consistente herkenning groeit. De cortex-loos die dit produceert is niet zomaar een tekort. Het is de basale schade waarvan veel andere psychologische problemen later in het leven uitvloeien.

De voortdurende aanwezigheid hoeft niet biologisch die van de moeder te zijn. Maar in de praktijk is zij dat meestal, en niet alleen om cultuur-historische redenen. Het lichaam van de moeder is fysiek afgestemd op het verzorgen van een kind: borstvoeding, stem, geur, het ritme van haar bewegingen — al deze elementen vormen voor het kind een continuïteit met de baarmoederlijke wereld die hij zojuist heeft verlaten. Bij de geboorte komt het kind met een N-positie die nog deel uitmaakt van die van zijn moeder, en pas in de loop van jaren voltrekt zich de geleidelijke scheiding van die twee gevoelssystemen, in resonantie en zonder breuk. Een vader die de moederrol op zich neemt, of een andere voornaamste verzorger, kan deel van het werk overnemen — maar de continuïteit van de fysieke afstemming tussen één bepaalde mens en het kind is in alle gevallen de niet-vervangbare voorwaarde.

De tweede voorwaarde is even fundamenteel als de eerste, maar van een geheel andere aard. De voortdurende aanwezigheid van één ouder is een verticale relatie tussen een grotere en een kleinere, een sterkere en een zwakkere, een herkende en een herkende. Als zij de enige relatie zou zijn die het kind kent, zou er een onevenwichtige intensiteit ontstaan in die verticale dimensie. Wat ontbreekt, en wat alleen het horizontale veld kan leveren, is de ervaring van het kind onder gelijken. Andere kinderen, met wie het niet voortdurend wordt vertaald, voor wie het zijn eigen plek moet vinden, met wie geen volwassene de regie voert.

In het horizontale veld leert het kind iets dat geen ouder hem kan leren. Het leert zijn N-positie tegenover wezens die ongeveer dezelfde positie hebben. Het leert het ritme van een collectief dat door geen van de individuele leden is gepland. Het leert wat weerstand is — een ander kind dat iets anders wil, een dier dat niet doet wat verwacht werd, een tak die niet draagt waar het op rekende. Deze weerstanden zijn pedagogisch onvervangbaar. Ze leren het kind waar het zelf eindigt en waar de wereld begint, een onderscheid dat in de verticale ouder-kind-relatie niet op dezelfde manier kan ontstaan, omdat de ouder zich vrijwel altijd voldoende aanpast om de weerstand te dempen.

De rol van dieren in dit horizontale veld is even belangrijk en wordt in de moderne pedagogie zelden serieus genomen. Een dier — een hond, een kat, een paard, een schaap, een kip — is een wezen met een eigen oergevoel maar zonder cortex-overlay. Het voelt zonder taal. Het reageert zonder uitleg. Het accepteert of weigert zonder schaamte. In het contact met dieren leert het kind iets over zijn eigen oergevoel dat het van mensen niet kan leren: dat het oergevoel niet talig is, dat het bestaat onafhankelijk van de taal, dat het iets is wat hij deelt met andere bewustzijnsvormen die de cortex niet hebben ontwikkeld. Dit is voor de ontwikkeling van de N-as in haar intersubjectieve dimensie van fundamenteel belang.

Natuur, ten slotte, is geen achtergrond waartegen dit alles zich afspeelt maar een actieve pedagogische factor in zichzelf. De natuur leert het kind het ritme van langzame veranderingsprocessen — het ontluiken van een blad, de groei van een dier, de wisseling van het seizoen, de afwisseling van licht en donker — dat geen leerboek hem kan geven. In de natuur ervaart het kind dat de tijdsdimensie eerst en vooral een ritmische dimensie is, niet een abstracte kalender-tijd. En in de natuur staat hij in een veld waarin hij niet de centrale figuur is — een ervaring die zijn N-positie van begin af aan in resonantie plaatst met iets dat groter is dan hijzelf.

De combinatie van deze twee voorwaarden — voortdurende verticale aanwezigheid van één ouder, plus dagelijkse toegang tot het horizontale veld van buurtkinderen, dieren en natuur —

is wat onze soort tienduizenden generaties lang als de natuurlijke pedagogische omgeving heeft gekend. Het is geen culturele uitvinding van een bepaalde tijd of plaats; het is de evolutionaire grondvorm van menselijke opvoeding, zoals zij voorkwam in jagersgemeenschappen, vroege agrarische samenlevingen, boerendorpen, en vrijwel alle pre-industriële menselijke arrangementen.

Wat de moderne tijd hieraan heeft veranderd, is niet een verbetering maar een breuk. De industriële revolutie heeft de werkstructuur van het gezin omgedraaid, de stedelijke ontwikkeling heeft het horizontale veld van buurtkinderen ontmanteld, de agro-industrie heeft de dieren uit het dagelijks leven verwijderd, en de scheiding tussen woongebied en natuur heeft de dagelijkse natuurervaring voor de meeste kinderen onmogelijk gemaakt. Wat wij als modern beschouwen, is een experiment van enkele generaties oud. De uitkomsten ervan — hechtingsstoornissen op grote schaal, eenzaamheidsepidemieën, depressie en angst als de meest voorkomende psychische klachten van onze tijd — zijn niet bijwerkingen van een geslaagd systeem. Zij zijn de symptomen van een experiment dat is mislukt.

V.11 Het economisch-maatschappelijke probleem

Het bovenstaande leidt tot een conclusie die niet ontweken kan worden zonder de geloofwaardigheid van het hele theoretische werk te ondergraven. Wat hier wordt voorgesteld als pedagogische grondvorm — voortdurende aanwezigheid van één ouder en toegang tot het horizontale veld — is in de huidige maatschappelijke vorm voor de meerderheid van de bevolking praktisch onhaalbaar. Niet omdat de mensen het niet zouden willen, maar omdat de structurele voorwaarden ontbreken.

De eerste structurele belemmering is economisch. Het tweede inkomen in een gezin is in de meeste westerse samenlevingen geen luxe meer maar een noodzaak om de gangbare levensstandaard te halen. Dat is geen toeval, het is een resultaat van een halve eeuw economische evolutie waarin huisvestingskosten, levensonderhoud en sociale verwachtingen zo zijn opgeschroefd dat één inkomen niet meer volstaat. De ouder die zou willen kiezen voor voortdurende aanwezigheid bij het jonge kind, moet daarvoor materiële offers brengen die de meeste gezinnen niet kunnen of durven brengen.

De tweede structurele belemmering is geografisch. In de moderne stad en voorstad is het horizontale veld grotendeels verdwenen. Kinderen spelen niet meer buiten, want de straten zijn te gevaarlijk geworden voor onbegeleid spel. De buurtcultuur waarin kinderen ongehinderd tussen huizen en tuinen heen en weer liepen, is opgelost in een arrangement waarin elke speeldade gepland moet worden door volwassenen. De natuur is voor de meeste stadskinderen niet meer dichtbij, en dagelijkse natuurervaring vraagt om een geografische keuze die voor de meerderheid niet beschikbaar is.

De derde structurele belemmering is sociaal. Een gezin dat zou kiezen voor een radicaal andere pedagogische aanpak, doet dat in een sociale omgeving die deze keuze niet ondersteunt en vaak actief tegenwerkt. Familieleden vinden dat het kind “naar de crèche moet voor de socialisatie”, burens vragen waarom het op zijn vierde nog niet leest, leerplichtwetten dwingen tot deelname aan een onderwijssysteem dat het tegenovergestelde doet van wat hier wordt voorgesteld. De individuele ouder die het anders wil doen, staat alleen.

De pedagogische theorie die in dit werk is ontwikkeld kan deze structurele belemmeringen niet weg-redeneren. Wat zij wel kan, is helder maken wat het werkelijk kost om vrije mensen voort te brengen, zodat de keuze om deze kosten te dragen op basis van begrip wordt gemaakt in plaats van uit gewoonte te worden ontweken. En zij kan helder maken wat de prijs is van het niet dragen van die kosten: een generatie kinderen met structureel beschadigd oergevoel, een samenleving die haar grootste vraagstukken niet meer kan oplossen omdat ze de mensen niet meer voortbrengt die ze nodig heeft.

De praktische conclusie van dit hoofdstuk is dat een serieuze pedagogische beweging in deze richting naast theoretische helderheid ook praktische bondgenoten nodig heeft die de levensvoorwaarden helpen scheppen. Dat kan op verschillende manieren.

Gemeenschapsvormen waarin meerdere gezinnen met gelijke pedagogische opvattingen samen wonen op een plek waar het horizontale veld nog bestaat — een dorp, een landgoed, een stadswijk die zich opnieuw als gemeenschap organiseert. Particuliere initiatieven die de eerste pedagogische plekken financieren waar deze aanpak ten volle kan worden geleefd, niet alleen in onderwijsuren maar in het hele dagelijkse bestaan. Economische arrangementen waarin één inkomen voldoende is om een gezin te onderhouden, hetzij door een lagere levensstandaard te kiezen, hetzij door collectieve voorzieningen die de individuele lasten verlichten.

Geen van deze oplossingen is eenvoudig, en geen ervan is breed beschikbaar. Maar zonder dergelijke praktische arrangementen blijft de pedagogische theorie een privilege van mensen met de middelen om buiten het bestaande systeem te leven, en dat is niet alleen onrechtvaardig — het is ook onvoldoende om de soort als geheel verder te brengen. De mensen die de mensheid uit haar huidige impasses kunnen helpen, moeten niet alleen uit één economische klasse komen. Zij moeten uit alle lagen kunnen voortkomen. Dat vereist dat de pedagogische voorwaarden voor hun ontstaan ook in alle lagen beschikbaar worden gemaakt.

Dit is het werk dat over de grenzen van deze theorie heen wijst, naar het politieke en maatschappelijke werk dat anderen moeten oppakken. Maar de theorie zou onvolledig zijn als zij dit werk niet expliciet benoemt. De voortdurende aanwezigheid van één ouder en het horizontale veld van buurtkinderen, dieren en natuur zijn niet alleen pedagogische principes — zij zijn maatschappelijke voorwaarden waarvan de realisatie een herziening vraagt van hoe wij als samenleving werken, wonen en met elkaar leven.

AFSLUITING: OPEN VRAGEN EN VERVOLG

Dit theoretische werk is een denkbasis, geen gesloten systeem. Het beschrijft een topologisch model van het menselijke gevoelsleven dat intern consistent is, dat aansluit bij bestaande neurobiologische inzichten, en dat een reeks fenomenen verklaart die in bestaande psychologische modellen onderverklaard blijven. Maar een denkbasis is per definitie onvolledig. Ze is bedoeld om gedachten te starten, niet om ze te beëindigen.

De openstaande vragen die dit model oproept, zijn de volgende:

Hoe kunnen we de N-positie empirisch meten?

Het model stelt dat iedere mens op een unieke positie langs de N-as staat, en dat die positie zijn specifieke gevoelsarchitectuur codeert. Maar hoe meet je iets dat per definitie individueel en niet rechtstreeks observeerbaar is? Zijn er observeerbare gedragsmarkers die de N-positie indiceren? Is het mogelijk een instrument te ontwikkelen — een soort psychologisch profiel — dat de N-positie benadert vanuit de buitenkant? En als dat lukt, wat zijn dan de ethische grenzen van het gebruik van zo'n instrument? De meting van de N-positie is waarschijnlijk de eerste empirische stap die het model omzetbaar maakt in testbare hypothesen.

Hoe verhoudt dit model zich tot bestaande modellen?

Het emotiewiel van Robert Plutchik ordent acht basisemoties in twee dimensies: valentie en intensiteit. Het Big Five-model ordent persoonlijkheid in vijf stabiele trekken. De categoriale benadering van Ekman onderscheidt zes universele basisemoties. Het tweedimensionale valentie/arousal-model ordent alle emoties in een vlak van positief-negatief en hoog-laag activering. Het 7-dimensionale gevoelsmodel van dit werk beweegt op een ander niveau — het beschrijft de topologische verhoudingen tussen gevoelens in een driedimensionale ruimte, met individuele differentie als structureel onderdeel. De vraag is hoe deze modellen zich tot elkaar verhouden: zijn ze op een zinvolle manier te integreren, en zo ja, op welk niveau? Is de W-as van dit model equivalent aan de valentie-dimensie van het tweedimensionale model, of beschrijft ze iets wezenlijk anders? Zijn Plutchiks basisemoties terug te vinden als punten op de ovaal van dit model? Die vragen zijn niet triviale mapping-oefeningen maar inhoudelijke theoretische vragen die de grenzen en de kracht van elk model verduidelijken.

Hoe kunnen we visualisaties dynamisch maken om het leerproces zichtbaar te maken?

De huidige visualisaties van het model — het gevoelsdiagram in 3D-ruimte (gevoelsdiagram_v2.py), de vergelijking van hemels en aards perspectief (gevoelsdiagram_kantelbaar.png), en het schilderachtige beeld van de drie hersenlagen (schilderij_drielagen.py) — zijn statisch. Ze tonen de structuur op een moment. Maar het model beschrijft een dynamisch proces: gevoelens bewegen, de N-positie verschuift, de dag- en nachtstroom zijn continues bewegingen. Een dynamische visualisatie — een animatie of een interactief instrument — zou de leertheorie van het model direct toegankelijk kunnen maken voor onderwijsprofessionals, therapeuten en onderzoekers. Wat zou zo'n visualisatie moeten tonen? Hoe beweegt een gevoel van de limbische laag naar de cortex in de dagstroom? Hoe daalt een inzicht af in de nachtstroom? Hoe verschuift een N-positie over een leven? Dit zijn vragen die de grenzen van de huidige visualisatietechnieken opzoeken maar die niet principieel onbeantwoordbaar zijn.

Welke pedagogische experimenten zouden de theorie kunnen toetsen?

Het model maakt specifieke voorspellingen over hoe leren werkt: diepe concentratie beschermt het oergevoel, slaap faciliteert de overdracht van cortex-kennis naar limbische structuur, stilte als dagelijkse praktijk versterkt het directe aanvoelen. Al deze voorspellingen zijn in principe empirisch toetsbaar in gecontroleerde pedagogische settings. Welke experimentele opzet zou de meest directe test van de kernthesen opleveren? Welke meetinstrumenten zouden de relevante uitkomsten kunnen vatten? En welke bestaande pedagogische tradities — Reggio Emilia, Finse

vroegschoolse pedagogie, ervaringsleer, Waldorf — bieden al gedeeltelijke toetsen van de hypothesen, ook al zijn ze niet als zodanig geformuleerd? Het zoeken van de aansluiting bij bestaand pedagogisch onderzoek is een veelbelovende eerste stap.

Wat zijn de ethische implicaties als de theorie klopt?

Als het model klopt, heeft onze beschaving een systeem ingericht dat het menselijke oergevoel systematisch onderdrukt. Dat is een stevige these met zware ethische implicaties. Wie is verantwoordelijk? Hoe wordt de schade geadresseerd? Wat zijn de rechten van kinderen in relatie tot de bescherming van hun meest fundamentele cognitieve capaciteit? Heeft de samenleving een verplichting om haar onderwijssysteem te herzien op basis van deze inzichten, of weegt de institutionele stabiliteit zwaarder? Hoe verhoudt de vrijheid van individuen om hun eigen gevoelsleven te organiseren zich tot de institutionele druk om het te standaardiseren? Deze ethische vragen vloeien logisch voort uit de empirische en theoretische thesen van het model, maar ze hebben een eigen complexiteit die niet door het model zelf wordt opgelost.

Hoe verhoudt de kantelbare G-as zich tot culturele psychologie?

Het model stelt dat de oriëntatie van de G-as — welke kant boven ligt, liefde of haat — cultureel bepaald is en individueel variabel. Dat is een stelling die direct empirisch toetsbaar is via cross-culturele psychologie: ervaren mensen in niet-westerse tradities die geen hemelschemel-hel-contrast kennen, de G-as anders? Zijn er culturen waarbij de aardse oriëntatie van de G-as — liefde beneden als dragende grond — de dominante is? En als die culturele variatie bestaat, heeft ze dan aantoonbare gevolgen voor hoe mensen gevoelens rangschikken, waarderen en beleven? Dit is een onderzoeksveld dat de culturele psychologie en de antropologie verbindt met de topologische claims van dit model.

Welke fysische drager kan de communicatie tussen oergevoelens dragen?

De hypothese die in Deel IV is uitgewerkt stelt dat oergevoelens onderling communiceren via een fysische drager die buiten de gangbare zintuiglijke kanalen om werkt. Hoogfrequente gravitatiestraling is daarvan een kandidaat, maar zeker niet de enige. Andere kandidaten zijn zwakke elektromagnetische velden in een nog niet onderzocht regime, kwantumcoherentie-effecten in microscopische neuronale structuren, of hybride koppelingen die de huidige natuurkunde niet beschrijft. De keuze tussen deze kandidaten is uiteindelijk een empirische, niet een speculatieve. Welke experimenten kunnen tussen deze hypothesen onderscheiden? Welke instrumentatie zou de eerste meetbare stap mogelijk maken? En welke wetenschappers, in welke laboratoria, zouden bereid zijn deze richting serieus te onderzoeken? Dit is misschien de meest ambitieuze van de open vragen die dit werk stelt — en tegelijk de meest verreikende, omdat een positief resultaat de relatie tussen brein, gevoel en fysica fundamenteel zou herzien.

Een uitnodiging

Dit document is geen eindpunt. Het is een begin. De auteur van het model, Jacobus van Merksteijn, stelt het beschikbaar als denkbasis — een fundering waarop anderen kunnen voortbouwen, die anderen kunnen bevragen, toetsen, uitwerken en corrigeren. De topologie is

intern coherent. De implicaties zijn verreikend. Het empirische werk is grotendeels nog niet gedaan.

De meest waardevolle bijdrage die een lezer aan dit werk kan leveren, is niet instemming maar het scherp bevragen van de zwakste punten. Waar zijn de claims onvoldoende gedifferentieerd? Waar veronderstelt het model meer dan het aantoont? Waar zijn de visualisaties misleidend in plaats van verhelderend? Waar botst het model met bestaande empirische bevindingen in de psychologie, de neurobiologie, of de pedagogiek?

Het oergevoel als psychologisch fundament, het 7-dimensionale gevoelsdiagram als topologische beschrijving, de drie hersenlagen als functionele architectuur, de REM-slaap als neurale leertechniek, de drie soorten loos-vormen als diagnostisch kader — dit zijn de kernclaims. Ze verdienen kritische toetsing, niet behoedzame aanvaarding.

Het model is open. Het is gereed voor wat er van buitenaf op afkomt.

Bibliografische noot: Dit document is opgesteld op basis van het theoretische denkwerk van Jacobus van Merksteijn, ontwikkeld in mei 2026. De formuleringen, concepten en structurele keuzes zijn van de auteur; de schriftelijke uitwerking is tot stand gekomen in samenwerking met Perplexity Computer. De bronnen waaruit is geput, omvatten de Python-visualisatiecodes `gevoelsdiagram.py`, `gevoelsdiagram_v2.py` en `schilderij_drielagen.py`, alsmede de uitgebreide gesprekken en notities die in de loop van de ontwikkeling van het model zijn opgesteld. Het document is bedoeld als psychologische denkbasis voor verder theoretisch en empirisch werk, niet als biografie of als persoonlijk naslagwerk. Opgesteld: mei 2026.